

BELEIDSINSTRUMENTEN
BEELDENE KUNST

VNG-HANDREIKING VOOR GEMEENTEN

-concept zonder eindredactie-

Den Haag, januari 2006

Beleidsinstrumenten beeldende kunst naar aanleiding van veelgestelde vragen
- VNG-handreiking voor gemeenten-

1. Aankopen van beeldende kunst door gemeenten
2. Adviescommissies beeldende kunst in gemeenten
3. Ateliers/werkruimten voor beeldend kunstenaars
4. BKR t.b.v. sanering collectie
5. Galeriebeleid van rijksoverheid en gemeenten
6. Individuele subsidies aan beeldende kunstenaars
7. Kunstenaarsinitiatieven/collectieven en broedplaatsen
8. Kunstuitlenen
9. Onderhoud van beeldende kunst
10. Opdrachten(beleid) beeldende kunst gemeenten, provincies en rijk
11. Percentageregelingen beeldende kunst
12. Presentaties van beeldende kunst
13. Vergoedingen aan kunstenaars voor het exposeren van hun werk (hang- en stagelden)

1. Heeft u informatie over aankopen van beeldende kunst door gemeenten?

Inleiding

Tot voor kort kochten Rijk, provincies en gemeenten kunst met verschillende oogmerken en zonder onderling overleg. In de jaren negentig is de roep om onderlinge afstemming van aankopen, met name in de museale wereld, steeds sterker geworden. Daarbij wordt welgesproken van de 'Collectie Nederland', een term die in een rijksnota 'Kiezen voor kwaliteit' in 1990 voor het eerst werd opgeworpen. Het Rijk zelf koopt sinds 1993 geen kunst meer aan. Wel worden via de Mondriaan Stichting subsidies verstrekt voor aankopen van twintigste eeuwse kunst aan een aantal musea. Aan de hand van het concept 'collectie Nederland' wil men graag enige lijn aanbrengen in de inkoop van deze voornamelijk gemeentelijk en provinciale instellingen.

Gemeentelijke collecties

Gemeentelijke collecties hebben zich vaak in de loop der tijd gevormd door een opeenvolging van aankopen en schenkingen, zonder dat hierbij een bewust collectiebeleid gevoerd werd. In het verleden, de periode van de BKR, hebben gemeenten veel kunstwerken verworven. De aldus ontstane collecties zijn nu veelal opgeschoond.

In het algemeen zijn er drie bestemmingen voor kunstwerken die door gemeenten zijn aangekocht:

- Een museale collectie,
- De kunstuitleen
- Eigen gebruik / decoratie van gemeentelijke en andere (semi-)openbare gebouwen.

Daarnaast heeft een aantal gemeenten een regeling om individuele aankopen van hun inwoners te stimuleren (onder meer de gemeente Den Haag).

Gemeenten besteden vaak zelf ook een aanzienlijk deel van hun cultuurbudget aan aankopen en opdrachten. Vaak hebben zij één subsidiebudget of fonds waaruit zij deze subsidiëren.

Zo verstrekt de gemeente Leeuwarden uit een budget de aankopen van werk van vooral Leeuwarder kunstenaars en daarnaast kleine subsidies ten behoeve van schetsontwerpen voor monumentale opdrachten.

Kunstwerken in de openbare ruimte worden, enkele uitzonderingen daargelaten, meestal met gerichte opdrachten gerealiseerd en niet aangekocht. Voor de financiering van opdrachten hebben gemeenten percentageregelingen, fondsen en andere vormen. Een overzicht hiervan treft u aan in de Handreiking Beeldende Kunst in de Openbare Ruimte (Cultuurfonds BNG, 2000).

Enkele praktijkvoorbeelden van aankopen, aansluitend bij de verschillende beleidsinstrumenten:

1. Museaal

De gemeente Haarlem heeft de aankopen per 2001 ingepast in het verzamelbeleid hedendaagse kunst van het Frans Hals Museum. Aankopen worden zo onderdeel van het collectie – en tentoonstellingsbeleid van het museum. De gemeente Leiden doet hetzelfde voor het Stedelijk Museum De Lakenhal, gericht op aankopen van werken van moderne kunst van Leidse kunstenaars. Dit gebeurt met het oogmerk om zo het lokaal cultureel erfgoed te vormen. Nijmegen koopt aan ten behoeve van de gemeentelijk kunstcollectie en de collectie moderne kunst van Museum Het Valkhof. De gemeente presenteert de kunstcollectie in openbare en semi-openbare gebouwen.

Gemeenten als Breda en Rotterdam steken specifiek middelen in aankopen voor de stadscollectie. In Breda is de kunstuitleen gesloten en is de collectie overgedragen aan het Breda's Museum. In Rotterdam wordt de stadscollectie beheerd door museum Boijmans – Van Beuningen. De gemeente geeft aan dat deze stadscollectie voor de lokale kunstenaars een belangrijk promotioneel effect heeft. Door gemeenten wordt daarom investeren in een stadscollectie mede gedaan met het oog op het stimuleren van cultureel ondernemerschap: kunstenaars die kunstwerken in deze collectie hebben en die een plek verwerven op exposities, krijgen de aandacht van pers en publiek.

2. Kunstuitleen

Onder andere uit de aanvragen voor de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving/BKV blijkt dat veel grotere gemeenten de collectievorming voor de kunstuitlenen nog wel ondersteunen, maar dat dit afneemt. De gelden worden meer ingezet op publieksbereik / promotie. Onder meer in Groningen is men bezig met deze budgettaire verschuiving. Ook het CBK Rotterdam geeft aan de geldstroom BKV niet meer te willen gebruiken voor aankopen voor de kunstuitlenen, behalve wanneer deze worden verworven met als doel ze in te zetten bij specifieke educatieve projecten.

3. Eigen gebruik/decoratie van gemeentelijke en andere (semi-)openbare gebouwen

In sommige gemeenten wordt jaarlijks een aankoopronde gehouden. De gemeente Hoorn heeft dit in de afgelopen 15 jaar gedaan en de hiermee verworven kunstwerken worden in bruikleen gegeven aan scholen en openbare instellingen. De collectie wordt gebruikt als basis voor educatieve programma's en tentoonstellingen in de regiogemeenten. Recent is de provinciale subsidie hiervoor weggefallen en wordt er met een kleiner, gemeentelijk budget tweejaarlijks aangekocht. De door opdrachten en aankopen verworven kunstwerken zijn in beheer bij een stichting beheer gemeentelijke kunstcollectie.

Geldstroom Beeldende kunst en Vormgeving

De Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving, voorheen Lagere Overheden genoemd, vormt reeds enige tijd een belangrijke stimulans voor aankopen. Circa 20% van deze geldstroom wordt hieraan door de gemeenten (buiten de vier grote steden) besteed, in gelijke mate verdeeld over de drie beleidsinstrumenten die hiervoor zijn genoemd: musea, kunstuitlenen en eigen gebruik/decoratie van gemeentelijke en andere (semi-)openbare gebouwen. Met de accentverschuiving in de criteria van de Geldstroom in de periode 2001-2004 naar bevorderen van afname en cultureel ondernemerschap zijn gemeenten en provincies de middelen uit de Geldstroom meer gaan besteden aan publieksgerichte activiteiten en minder aan aankopen / collectievorming. Deze verschuiving gaat tot op heden langzaam, omdat de subsidies al langere tijd werden verstrekt en deze vast onderdeel zijn geworden in de ondersteuning van de bedrijfsvoering van instellingen. Alles overwegende heeft staatssecretaris van der Laan medio maart 2004 echter besloten dat gemeenten en provincies de Geldstroom BKV vanaf 1 januari 2005 niet meer mogen inzetten voor aankopen (en huurvergoedingen) van kunstuitlenen en aankopen ten behoeve van eigen gebruik/decoratie van gemeentelijke en andere (semi-)openbare gebouwen. Alleen aankopen voor een museale collectie en voor de openbare ruimte buiten zijn nog mogelijk met middelen uit de Geldstroom BKV. Verzoeken van de Federatie Kunstuitleen voor een tweejarige overgangsmaatregel en/of voor een onderscheid tussen aankopen van de kunstuitlenen voor respectievelijk educatie- en uitleendoeleinden zijn door haar niet gehonoreerd.

VNG, 1 april 2004

2. Heeft u informatie over adviescommissies beeldende kunst in gemeenten: taken en samenstelling?

Vooraf

Het is gebruikelijk dat bestuurders zich op kunstgebied laten adviseren door onafhankelijke adviseurs. Het betreft dan vooral een advies over de kwaliteit van kunst en niet zozeer over beleidsuitgangspunten en -instrumenten of budgetten, al kunnen adviseurs over deze zaken een gemeentebestuur desgewenst ook van advies voorzien.

De wijze waarop gemeenten de advisering op het terrein van beeldende kunst regelen loopt uiteen. Meestal wordt de adviestaak al dan niet permanent uitbesteed aan een groep van deskundigen, maar de advisering kan ook ad hoc worden opgedragen aan een enkele persoon. Dit laatste komt weinig voor. In sommige gemeenten heeft men een permanente adviescommissie die per project wordt uitgebreid met externe deskundigen of ambtelijk vertegenwoordigers.

Hierna gaan wij achtereenvolgens in op:

- de taken van adviescommissies beeldende kunst
- de gevolgen van de dualisering voor bestaande commissies beeldende kunst
- de samenstelling van de commissies
- benoemingsduur
- honorering
- praktijkvoorbeelden van gemeenten

Taken adviescommissies

De meeste commissies hebben zowel adviserende als initiërende en uitvoerende taken, al of niet in samenwerking met een beleidsambtenaar van de gemeente. Soms adviseren ze alleen over kunstopdrachten, maar het komt ook voor dat ze over het gehele beeldende kunstbeleid adviseren en inhoudelijke ondersteuning en begeleiding bieden bij projecten als tentoon-stellingen en manifestaties. In dit laatste geval gebeurt dat vaak door individuele commissie-leden, hetgeen verder gaat dan het reguliere commissiewerk (zij ontvangen daarvoor dan zo mogelijk een aanvullende vergoeding).

Het komt vrijwel nergens voor dat een adviescommissie een eigen budget heeft. In een aantal (grotere) gemeenten heeft het hoofd van een afdeling of dienst Cultuur het mandaat om zelfstandig subsidies toe te kennen voor opdrachten. In sommige gemeenten kan B&W autonoom beslissen na advies van de commissie beeldende kunst. In andere gemeenten dient het college de raadscommissie cultuur ook nog te horen. In een derde categorie gemeenten beslist de raad over de toekenning van de beeldende kunstgelden na advies van de commissie.

Conclusie:

De taken van een commissie kunnen sterk variëren, mede afhankelijk van de wijze waarop de relatie tussen gemeentebestuur, ambtenaren en adviseurs is ingevuld.

Het verdient aanbeveling om bij instelling van een adviescommissie de volgende zaken in ieder geval goed te regelen:

- een duidelijke procedure ten aanzien van samenstelling, taken en zittingstermijn van de leden;
- bekrachtiging van adviezen van de commissie met een formeel raads -of collegebesluit;
- een duidelijke afbakening van bevoegdheden van onafhankelijke adviseurs en gemeentelijke ambtenaren die deel uitmaken van de commissie;
- een duidelijke scheiding van adviserende en overige taken, als deze binnen de commissie samenvallen.

Dualisering en de adviescommissies beeldende kunst.

In de meeste gemeenten waar sprake is van beeldende kunstopdrachten en/of –aankopen is er een adviescommissie beeldende kunst ex artikel 84 van de Gemeentewet (zoals deze is gewijzigd na inwerkingtreding van de Wet dualisering gemeentebestuur).

In deze wet is een nieuw commissiestelsel geïntroduceerd, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen raadscommissies (art. 82), bestuurscommissies (art.83) en andere commissies (art.84). In deze opsomming is de adviescommissie beeldende kunst te karakteriseren als een 'andere commissie'. Wanneer een commissie meer bevoegdheden krijgt toegekend, bijvoorbeeld het toekennen van geld, dan wordt het een bestuurscommissie.

Commissies kunnen worden ingesteld door een besluit van de burgemeester, het college of bij verordening (die moet dan door de raad vastgesteld worden). Aandachtspunten zijn het vastleggen van de taken van de commissie en bekendmaking van de instelling van de commissie (conform art. 83 en 84 Gemeentewet).

De dualisering heeft gevolgen voor de *samenstelling en positie* van de adviescommissies.

Een aantal zaken is van belang:

- een adviescommissie wordt ingesteld door het orgaan waarvoor ze een taak vervult;
- wanneer een adviescommissie wordt ingesteld door het college dan mogen er geen raadsleden in zitten, wanneer de raad de adviescommissie instelt dan mogen er geen leden van het college in zitten.
- een adviescommissie kan ook door college en raad gezamenlijk ingesteld worden, dan geldt: geen raadsleden en collegeleden er in.

Commissies zullen dus grotendeels bestaan uit mensen van buiten raad of college die specifieke expertise hebben op een bepaald terrein.

Het bovenstaande heeft consequenties voor de huidige praktijk van advisering in gemeenten, in het bijzonder voor gemeenten waar leden van college of raad deel uitmaken van de commissie. Uit een eerdere inventarisatie van de VNG uit 1998 blijkt dat dit een aanzienlijk aantal gemeenten betreft.

We geven enkele voorbeelden:

- In gemeente A was de wethouder voorzitter van de adviescommissie, hetgeen aanleiding gaf tot veel discussie. Daarna werd hij voorzitter zonder stemrecht. Dit kan volgens de nieuwe Gemeentewet nog steeds (indien het gaat om een adviescommissie van het college);
- In de gemeenten B en C bestaan de commissies uit onafhankelijke leden. Deze kunnen zo blijven bestaan (dit is bijvoorbeeld het geval in de hierna genoemde voorbeelden uit Hengelo, Haarlem en Zoetermeer).
- In de gemeente D nemen een vertegenwoordiger uit het college en uit de gemeenteraad deel, plus kunstenaars en deskundigen die op ad hoc basis erbij gevraagd worden. Een van beide, dus het raadslid of het collegelid, moet na de dualisering het veld ruimen, afhankelijk van het orgaan dat de commissie heeft ingesteld.
- In de gemeenten E is de commissie samengesteld uit extern deskundigen en een lid namens het college en een namens de raad. Hier geldt na de dualisering hetzelfde als bij D.

Hoewel de dualisering de commissies aan meer regels bindt dan voorheen, is het toch niet aan te bevelen commissies in te stellen zonder formele grondslag in de Gemeentewet.

Een tweede consequentie van de dualisering: bij elke commissie dient de gemeente te bezien of de commissie is ingesteld door het orgaan waaraan ze adviseert. Wanneer een advies-commissie is ingesteld door de raad, maar adviseert aan het college, dan dient het college alsnog een besluit te nemen tot instelling. Voorstelbaar is dat de gemeente dit inventariseert voor alle adviescommissies, zodat dit in één keer wordt geregeld.

Samenstelling adviescommissie beeldende kunst

Veel adviescommissies beeldende kunst zijn samengesteld uit extern deskundigen en beeldend kunstenaars, veelal aangevuld met ambtelijke ondersteuning (secretarieel / inhoudelijk) van de gemeente. Wat betreft de extern deskundigen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een (landschaps) architect, een stedenbouwkundige, een vormgever, een kunsthistoricus of een museumdirecteur. Beeldend kunstenaars worden soms (deels) in gemeentelijke adviescommissies benoemd op voordracht van een van de beroepsorganisaties. Een goede verhouding tussen lokale en externe leden is van belang voor respectievelijk het lokaal draagvlak en een objectief, gedistantieerd advies.

Adviseurs kunnen desgewenst op ad hoc basis ingehuurd worden.

Aan de commissie kan een ambtelijk secretaris toegevoegd worden, die verantwoordelijk is voor de schriftelijke verslaglegging, fungeert als centraal aanspreekpunt en intermediair is tussen commissie en college. Het is aan te bevelen om met name bij een geïntegreerd beleid medewerkers van gemeentelijke diensten of externe deskundigen uit andere disciplines die te maken hebben met de openbare ruimte (Monumentenzorg, Ruimtelijke Ordening, Architectuur en Stedenbouw) te betrekken bij het advieswerk.

Steeds vaker wordt ook het publiek, met name direct omwonenden, bij de advisering betrokken. Er bestaat geen modelprocedure voor de omgang met bewoners. Het komt regelmatig voor dat bijvoorbeeld bewoners een kunstwerk mooi vinden terwijl de adviescommissie het niet artistiek verantwoord vindt en omgekeerd. Evenzo zijn er voorbeelden waarin een kunstwerk tot stand komt met ieders goedkeuring en enthousiasme. Sommige gemeenten nemen een publieksvertegenwoordiger op in de adviescommissie, in het bijzonder bij de realisatie van een kunstwerk op een locatie in een wijk. Maar ook als omwonenden geen zitting hebben in de commissie, is het raadzaam om hen over het kunstwerk te raadplegen en hun advies mee te nemen in de besluitvorming. Een vergaande vorm van betrekken van het publiek is het referendum, zoals enkele jaren geleden in Utrecht.

Soms stellen provincies eisen ten aanzien van een commissie en de samenstelling ervan, als een gemeente in aanmerking wil komen voor provinciaal beleid.

Benoemingsduur

De benoemingsduur van de commissieleden varieert per gemeente van één tot meer jaren, al of niet met de mogelijkheid tot verlenging. Bij een permanente adviescommissie moet een juiste balans gevonden worden tussen vernieuwing van leden – om eenzijdigheid te vermijden – en continuïteit van kennis en ervaring, die met de jaren wordt opgedaan. Een gebruikelijke methode is om volgens een rooster na een bepaalde periode steeds slechts een deel van de commissie te vervangen.

Honorering

Per gemeente bestaan grote verschillen in de honorering van kunstadviseurs. Voor de vergoedingen kunnen richtlijnen gehanteerd worden zoals die van de Beroepsvereniging voor Beeldend Kunstenaars, van FNV Kiem, van gemeentelijke raadscommissies, van het Algemeen Reglement van Ambtenaren werkzaam bij de instellingen voor kunstzinnige vorming, van adviseurs van het Ministerie van BZK of de Sociaal Economische Raad.

FNV Kiem adviseerde in 2001 35 tot 70 euro per uur plus een voorbereidingsvergoeding. BZK hanteert voor 2004 vergoedingen per raadscommissie-vergadering van 48 tot 128 euro, hetgeen samenhangt met de gemeentegrootte. Afhankelijk van de gekozen richtlijnen kan het uurtarief variëren van 25 Euro tot 135 Euro, exclusief reis -en verblijfkosten.

Praktijkvoorbeelden gemeentelijke adviescommissies

De *gemeente Hengelo* heeft een commissie beeldende kunst en vormgeving die adviseert over de besteding van de rijksmiddelen voor beeldende kunst, gemeentelijke opdrachten voor het vervaardigen van kunstwerken, gemeentelijke aankopen van kunstwerken, toepassing van de percentageregeling bij gemeentelijke bouwprojecten, schenking van kunstwerken aan derden en voorgenomen en te nemen beleidswijzigingen (uit: Verordening Commissie Beeldende Kunst en Vormgeving 2001).

De commissie bestaat uit zeven leden, waarvan vier beeldend kunstenaars en drie personen met specifieke deskundigheid op het gebied van beeldende kunst en/of vormgeving.

De zittingsperiode van de commissie is twee jaar.

De *gemeente Haarlem* heeft een Commissie Toegepaste Monumentale kunst, die burgemeester en wethouders zowel gevraagd als ongevraagd adviseert omtrent: het aanwenden van beeldende kunst bij bouwkundige en stedenbouwkundige projecten van de gemeente, het betrekken van beeldende kunstenaars bij de samenlevingsopbouw in de gemeente, de ondersteuning van het instituut projectkunstenaar en het inschakelen van kunstenaars bij particuliere bouwprojecten in de gemeente. Een projectkunstenaar wordt aangewezen door het college. Deze heeft als taak om 'vanuit zijn optiek als beeldend kunstenaar binnen een omschreven project de inrichting van een nieuwbouwwijk of de verandering in een bestaande wijk te begeleiden in nauwe samenwerking met de bewoners, de overige

belanghebbenden in de wijk en hun vertegenwoordigende organen' (uit: Regeling Toegepaste Monumentale Kunst, gemeente Haarlem).

De commissie bestaat uit: een voorzitter (niet zijnde beeldend kunstenaar, architect of gemeenteambtenaar); vier beeldend kunstenaars (waarvan zo mogelijk twee uit de regio) en een lid (geen beeldend kunstenaar, architect of gemeente ambtenaar). Aan de commissie zijn adviseurs toegevoegd: het hoofd van de gemeentelijke afdeling cultuur (tevens secretaris van de commissie), ambtenaren van de sector stedelijke ontwikkeling (belast met resp. samenlevingsopbouw en ruimtelijke ordening), de stadsarchitect, de directeur van het Frans Hals Museum en het hoofd van de afdeling Natuur en Landschap van de sector Stadsbeheer.

De voorzitter wordt voor vier jaren benoemd, leden voor twee jaren.

De *gemeente Zoetermeer* legt weer net andere accenten. Daar heeft de commissie naast advisering over aankopen en opdrachten ook de taak te adviseren over het plaatsen en verplaatsen van kunstwerken binnen het grondgebied van de gemeente en 'alle andere zaken die met beeldende kunst en vormgeving te maken hebben' (Verordening Adviescommissie Beeldende Kunst, 27 maart 2000). De commissie is samengesteld uit een vaste kern van twee beeldend kunstenaars (niet in Zoetermeer woonachtig), een stedenbouwkundige of landschapsarchitect, werkzaam bij de afdeling Stadswerken en een ambtelijk secretaris van de afdeling beleid van de gemeente.

Per project wordt de commissie op ad-hoc basis uitgebreid met: de architect van het betreffende project, ambtenaren van de gemeente (Milieu, Bouwen en Wonen etc), een vertegenwoordiger van de bouwcommissie of de bewonersorganisatie en andere externe expertise die nodig is. Leden worden voor vier jaar benoemd.

VNG, 1 april 2004

3. Heeft u informatie over atelier- en werkruimtebeleid voor beeldend kunstenaars?

Vooraf

Hierna volgt eerst algemene informatie over werkruimten / ateliers. Daarna gaan wij in op landelijk onderzoek, het rijksbeleid en het provinciaal beleid, om af te sluiten met voorbeelden van gemeentelijk atelierbeleid en de praktische kanten hiervan.

Handboek Cultuurbeleid

In het Handboek Cultuurbeleid omschrijft Pieter Ligthart wat het belang van werkruimten en ateliers voor kunstenaars is:

'Het voorhanden zijn van een eigen werkruimte of atelier is voor een kunstenaar een cruciale voorwaarde voor de uitoefening van zijn beroep. De aard en omvang van de benodigde ruimte is afhankelijk van de techniek, werkwijze en de materialen die worden gebruikt. Een atelierruimte kan aan de eigen woonruimte gekoppeld zijn, hoewel dat niet altijd als een ideale situatie wordt ervaren. Leegstaande schoollokalen, ziekenhuizen of bedrijfspanden kunnen vaak na enige elementaire ingrepen als atelierruimte dienstdoen. Voor beginnende kunstenaars, die de academie verlaten en op de drempel staan van de beroepsuitoefening komt de behoefte aan een eigen atelier in versterkte mate naar voren. In deze fase kan het wel of niet vinden van een werkruimte bepalend zijn voor de keuze voor of het afzien van het beroep als beeldend kunstenaar.

De zorg voor betaalbare ateliervoorzieningen vormt dan ook een belangrijk onderdeel van het voorwaardenscheppend beleid. Vooral op gemeentelijk niveau wordt deze taak ter hand genomen. In verschillende gemeenten in het land is in de loop der jaren een zelfstandig atelierbeleid op gang gekomen. Belangenverenigingen of samenwerkingsverbanden met kunstenaars speelden hierbij meestal een initiërende rol. De zo ontstane complexen van ateliers en/of atelierwoningen kunnen uitgroeien tot een centrum van gezamenlijke activiteiten, maar dit is lang niet altijd het geval. Woningbouwverenigingen hebben een actieve rol bij nieuwbouw of renovatieprojecten en het creëren van ruimte voor atelierwoningen, specifiek bedoeld voor kunstenaars. De Stichting Atelierbeheer SLAK heeft zich opgeworpen als landelijk coördinatiepunt voor stichtingen en initiatieven die zich richten op de bevordering van betaalbare ateliervoorzieningen voor kunstenaars' (Handboek Cultuurbeleid, 2002).

Landelijk onderzoek

In "Atelierbeleid in Nederland" wordt afgeleid dat de gemeenten die een actief atelierbeleid hebben (of willen realiseren) tenminste structurele ruimte voor 1/5 deel van het aantal in de gemeente werkzame kunstenaars hebben gerealiseerd.

Zowel Wilma Suto, die dit landelijk onderzoek heeft gedaan, als FNV / Kiem pleiten voor een zelfstandige atelierbeheersstichting. Een dergelijke professionele organisatie staat sterk in de onderhandelingen met projectontwikkelaars, gemeenten, woningbouwcorporaties en makelaars. De kosten voor een dergelijke stichting zijn echter niet gering. In kleine en middelgrote gemeenten, met een beperkt aantal ateliers ligt een keuze voor een dergelijke beheersvorm daarom niet voor de hand. De gemeente kan hier zelf een actieve rol spelen bij het beheer van en zoeken naar atelierruimtes. Dit heeft als voordeel dat de kosten beperkt blijven¹.

Rijksbeleid

In het beleidskader Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving 2005 – 2008 wordt het gebrek aan atelierruimte en facilitaire werkplaatsen als een belangrijk knelpunt in deze sector gezien. Het faciliteren van dergelijke collectieve voorzieningen wordt als een belangrijke doelstelling gezien (p. 6 en 7 beleidskader).

Voor het overige is atelierbeleid vooral een gemeentelijke verantwoordelijkheid.

---

¹ Uit: Notitie gemeentelijk Atelierbeleid, gemeente Amstelveen, 28 januari 2004.

Provinciaal beleid

Tot voor kort hadden de provincies op dit gebied nauwelijks een rol. De wijziging van de doelen van de geldstroom BKV zou hierin verandering kunnen brengen. Er wordt een landelijk monitor onderzoek uitgevoerd dat uit zou moeten wijzen of de provinciale rol verandert. Ten tijde van het schrijven van dit document was hierover nog niets bekend.

Gemeentelijk atelierbeleid

A. Algemeen

Het atelierbeleid van Nederlandse gemeenten vertoont aanzienlijke verschillen. Van gemeenten die de beschikbaarheid van betaalbare werkruimte geen gemeentelijke verantwoordelijkheid vinden tot gemeenten waarbij het atelierbeleid een belangrijke plaats inneemt in het cultuurbeleid.

Atelierbeleid kan zowel voor grote als voor kleine gemeenten nuttig zijn. In kleine gemeenten zijn meestal – uitzonderingen als Bergen (Noord-Holland) daargelaten – een beperkt aantal beeldend kunstenaars / vormgevers werkzaam. Wanneer een kleine gemeente deze kunstenaars wil helpen bij het vinden van geschikte werkruimte, dan moet er maatwerk worden geleverd. Dat kan bijvoorbeeld door bemiddeling aan te bieden bij het benaderen van eigenaars van geschikte panden of door na te gaan of panden die van de gemeente zelf zijn geschikt zouden kunnen zijn. Ook tijdelijk gebruik, bijvoorbeeld als anti - kraakwacht, kan mogelijkheden bieden.

De meeste gemeenten met meer dan 50.000 inwoners hebben wel een of andere vorm van atelierbeleid.

De bemoeienis van deze gemeenten op dit terrein kan op drie manieren, van oplopende inzet, tot uiting komen (Ligthart, 2002):

- '- de gemeente is zelf niet actief maar delegeert de taken ten aanzien van ateliervoorzieningen aan een stichting, die panden huurt of koopt en hiervoor (exploitatie)subsidie van de gemeente ontvangt;
- de gemeente delegeert taken aan een stichting die de toewijzing en werving behartigt, maar beheert zelf de ruimten via haar gemeentelijke dienst;
- de gemeente heeft zelf de zorg op zich genomen voor ateliervoorzieningen, soms zelfs door de bouw en exploitatie van atelierwoningen of ateliers in nieuwbouw - of renovatieprojecten.

Het zelf verantwoordelijkheid nemen kan ook tot uiting komen doordat de gemeente naast de beheerstaak ook de toewijzingsstaak zelf vervult, waarbij zij al of niet wordt geadviseerd door een adviescommissie, deels bestaande uit externe betrokkenen' (Handboek Cultuurbeleid, onderdeel beeldende kunst 2002.)'

B. Gemeentelijke voorbeelden

De *gemeente Amstelveen* (78912 inwoners, 100 professionele beeldend kunstenaars) heeft begin 2004 het atelierbeleid geactualiseerd. De aanleiding daarvoor lag in knelpunten rond de doelstelling van het gemeentelijk beleid, de professionaliteit van de kunstenaar, het gebrek aan doorstroming, oneigenlijk gebruik van ateliers, het huurtarief en de slechte staat en hoge onderhoudskosten van de gebouwen. In de notitie wordt ook aangegeven waarom de gemeente Amstelveen een actief atelierbeleid zou moeten voeren: kunstenaars dragen bij aan een actief cultureel klimaat (culturele evenementen, atelierroutes), ze dragen bij aan cultuureducatie (atelierbezoek door leerlingen), en exposeren in en dragen bij aan de collectie van de kunstuitlen. Daarnaast geeft de gemeente ook opdrachten aan hen voor kunst in de openbare ruimte.

In de notitie wordt het beleid geoperationaliseerd, naar doelgroep, met een professionaliteits toets (door Kunstenaars&Co), overgangsregeling voor huidige huurders en dergelijke. De gemeente wil prioriteit geven aan startende kunstenaars. Toewijzing geschiedt via een commissie met ambtelijke vertegenwoordiging, een lid vanuit vastgoed en twee personen met culturele achtergrond. Door de verhuur tijdelijk te maken (maximaal twee perioden van ieder vier jaar) wordt doorstroming nagestreefd.

De *gemeente Den Bosch* heeft het atelierbeleid ondergebracht bij het Centrum voor Beeldende Kunst i.o. en aan deze organisatie daarvoor een structureel budget ter beschikking gesteld. De gemeente wil inzetten op gebruik van (tijdelijk) leegstaande en incurante panden, of op goedkope nieuwbouw (ook woon- en werkruimten). De gemeente heeft een enquête afgenomen onder kunstenaars. De conclusie hieruit is dat er geen structureel of urgent ateliertekort is geconstateerd. Op een aantal van 93 ateliers

zouden er nog zo'n 22 bij moeten komen om 1/3 van het aantal professioneel werkende beeldend kunstenaars onder te brengen. Men wil gaan werken met een systeem van doorstroming waarbij mensen eerst terecht kunnen in een atelier op een bedrijventerrein en daarna doorstromen naar een atelier in de binnenstad. Daarbij wordt gewerkt met een maximale termijn van vijf jaar huur. Het CBK i.o. moeten afspraken gemaakt worden over de rol als atelierbeheerorganisatie (notitie gemeente Den Bosch, april 2005).

Gemeentelijke praktijkonderzoek

De voorspoedige economische ontwikkeling van het einde van de jaren '90, begin 2000 zorgt voor de terugloop van geschikte panden voor ateliers en voor hogere huurtarieven. De situatie in gemeenten als Amsterdam en Arnhem is hiervoor illustratief: daar is een grote druk op de beschikbare atelierruimten ontstaan. Een aantal gemeenten heeft derhalve in 1998 en 1999 onderzoek gedaan naar de behoeften aan ateliers en naar de huurprijzen.

A. Behoeften

De volgende behoefte aan ateliers is naar voren gekomen:

In Amsterdam werken naar schatting 4 à 5.000 kunstenaars. Het huidige aantal werkruimtes is niet precies bekend, maar een aantal van 1.000 werkruimten wordt genoemd. In het "Plan van Aanpak Broedplaats", dat de gemeente Amsterdam vanaf 2000 ontwikkelt, heeft men zich tot doel gesteld in vier jaar ruimte voor 2.000 gebruikers te creëren.

Arnhem heeft één van de oudste stichtingen atelierbeheer, de Stichting Leniging Ateliernood Kunstenaars (SLAK). Sinds 1965 houdt de SLAK zich bezig met het zoeken en verhuren van betaalbare atelierruimte in de provincie Gelderland. De SLAK heeft 600 atelierruimten in beheer, waarvan 30% permanent en 70% tijdelijk. De wachtlijst omvat 300 kunstenaars.

In Maastricht is sinds 1997 de Stichting Atelierbeheer Maastricht (SAM) werkzaam. De SAM beheert ca. 80 structurele ateliers en hoopt het bestand in de nabije toekomst te verdubbelen. In Maastricht zijn ca. 400 kunstenaars werkzaam.

Het atelierbeleid is in Rotterdam één van de aandachtspunten van het kunstbeleid. In Rotterdam zijn ca. 1.000 kunstenaars geregistreerd. 236 van hen huren een structurele werkruimte via de Stichting Kunst Accommodatie Rotterdam (SKAR), 146 staan ingeschreven als atelierzoekende. De SKAR streeft naar uitbreiding tot 350 ateliers (nu 269 werkruimten in beheer, in 22 panden).

In Haarlem zijn 300 kunstenaars werkzaam en de gemeente heeft de ambitie om het aantal werkruimtes uit te breiden van 55 (42 permanente en 13 tijdelijke) naar 100.

B. Huurprijzen

In het hiervoor aangehaald onderzoek is ook gezien welke huurprijzen er gerekend worden.

De gemiddelde huurprijs van een atelier ligt volgens het onderzoek tussen de 25 en 36,50 Euro per m² per jaar (per 2002, prijzen inclusief gas/licht). In de randstad liggen de prijzen hoger. In Arnhem wordt in 2000 voor permanente ateliers een huurprijs van 38,85 Euro per m² gehanteerd. De Stichting Kunst Accommodatie Rotterdam (SKAR) gaat uit van een huurprijs van 31,75 Euro.

De gemiddeld huurprijs van een atelier in Amsterdam bedraagt in 1999 ruim € 36,30 per jaar². De gemiddelde huurprijs volgens de SEO voor ateliers buiten Amsterdam ligt tussen de € 18,15 en € 36,30. De SEO concludeert dat alleen voor de hogere inkomensgroep onder de kunstenaars een hoger huurniveau van € 38,55 mogelijk is. In de voorstellen voor een nieuw atelierbeleid in Amsterdam (het project Broedplaats, april 2000) gaat men uit van het creëren van voorzieningen met huren op een niveau tussen de € 27,25 en € 45,40, met het accent op de huurprijzen rond de € 31,75. Voor tijdelijke werkruimten (gebruik tot 5 jaar) streeft men bovendien naar een extra lage huur.

Tot slot

De aanbeveling van zowel Kunstenaars & Co als van het landelijk Fonds voor Beeldende kunst, Bouwkunst en Vormgeving is om kunstenaars vooral te activeren en niet te 'pamperen'. Dat houdt bijvoorbeeld in dat ateliers met gemeentelijk subsidie of tegen gereduceerd tarief slechts tijdelijk ter

---

² blijktend uit onderzoek van de Stg. Economisch Onderzoek (SEO) van de Universiteit van Amsterdam, februari 2000, in opdracht van de gemeente Amsterdam.

beschikking gesteld worden aan kunstenaars. Het atelierbeleid van Amstelveen (zie hiervoor) is daar een voorbeeld van. De gemeente verhuurt daar ateliers voor maximaal twee perioden van ieder vier jaar.

VNG, 1 december 2005

4. Heeft u informatie over de BKR t.b.v. de sanering van onze collectie BKR – kunstwerken?

Vooraf

Nadat het rijk in 1992 besloot tot opheffing van de Beeldend Kunstenaars Regeling (BKR) is zowel door het Rijk als de gemeenten – eigenaren van deze kunst – gewerkt aan sanering van deze inmiddels omvangrijke collectie beelden kunstwerken. Dit is een langdurig proces, dat door de overheden zorgvuldig uitgevoerd dient te worden en over het algemeen ook wordt.

Hierna gaan wij eerst kort in op de historie van de BKR (1), daarna op het rijksbeleid inzake de BKR (2) en op de adviezen van de VNG (3). Tot slot geven wij enkele voorbeelden over hoe gemeenten in de praktijk met hun BKR collectie omgaan (4).

1. Historie BKR

In de periode 1949 – 1987 bestonden in Nederland landelijke sociale regelingen die inhielden dat beeldend kunstenaars financiële steun van de overheid konden krijgen in ruil voor artistieke tegenprestaties (de zogenaamde ‘contraprestatie regelingen’). Deze regelingen stonden na 1956 bekend onder de naam Beeldend Kunstenaars Regeling (BKR). Zij legden een rechtstreeks verband tussen de uitkering en een opdracht, aankoop of dienst. De aankopen vormden een belangrijk deel van de regeling. Aangekochte werken werden tenminste één maal per jaar door het rijk verdeeld. Veel van dit werk vond zijn weg naar het publiek, via scholen, openbare gebouwen en later de centra voor kunstuitlen. Zij werden de voornaamste gebruikers van BKR werk. In die tijd hadden gemeenten slechts beperkt de beschikking over hun BKR collectie, omdat het Rijk hieraan voorwaarden stelde. Na de opheffing van de BKR in 1992 kregen gemeenten de mogelijkheid het beheer van de BKR collectie naar eigen inzicht te regelen.

2. Rijkscollectie BKR

In juli 1992 besloot het Rijk de BKR regeling te beëindigen en de rijkscollectie van circa 213.000 BKR werken af te stoten, voor zover deze geen museale waarde had. Van 93.000 kunstwerken werd vastgesteld dat ze wel museale waarde hadden. Voor de overige gold dat niet: ‘Na overleg met alle partijen, kunstenaars en overheid, werd besloten deze werken terug te geven aan de makers of hun nabestaanden. De Stichting Kunstwegen werd in het leven geroepen om de ‘afstootoperatie’ uit te voeren. Maar ondanks herhaaldelijke oproepen via de verschillende media en de verlenging van de termijn met een jaar tot en met januari 1998, was de reactie lauw. De meesten, vierduizend van de zeventuizend kunstenaars, reageerden helemaal niet’ (artikel in Vrij Nederland, 1997, door Angela Dekker).

De restcollectie van circa 45.000 werken werd door de toenmalig staatssecretaris Nuis geschonken aan de Stichting Beeldende Kunst te Amsterdam. De SBK ging deze werken uitlenen en benutten voor educatieve activiteiten op scholen (Overeenkomst Rijk – SBK 1998). De SBK heeft deze sinds 1998 stapsgewijs onder het publiek gebracht.

3. Adviezen VNG.

Gemeenten zijn vrij om hun BKR collectie te saneren en om de inkomsten uit verkoop te houden, maar hebben wel verplichtingen jegens de kunstenaars. Het afstoten van BKR werk is een bewerkelijk proces, waarvoor een doordacht stappenplan nodig is. In de ledenbrief van 4 november 1992 schetst de VNG de juridische aspecten betreffende het BKR werk en – in een stappenplan - hoe gemeenten om kunnen gaan met de opschoning van hun werken uit de BKR periode. Voor de volledige tekst verwijzen wij naar de VNG ledenbrief van 1992 (zie site).

Bij de *juridische aspecten* wordt onder meer ingegaan op de gemeentelijke verplichtingen jegens de kunstenaar: wanneer moet toestemming gevraagd worden aan de kunstenaar voor verkoop, verhuur of bruikleen van het kunstwerk? In ieder geval bij werk dat is verworven na 16 oktober 1979. De gemeente heeft conform de Auteurswet een zorgverantwoordelijkheid als eigenaar van BKR werk. De gemeente kan niet een beschadigd werk in de openbaarheid brengen, dus zal daarvoor zelf of met de ontvanger een regeling moeten treffen. Dat is niet het geval als een kunst 'total loss'. Wanneer is een kunstwerk 'total loss'? Wanneer verwacht wordt dat de restauratie duurder zal uitvallen dan het werk naar schatting waard is.

Daarna presenteert de VNG een *handreiking voor het afstoten van BKR – werk* door gemeenten in vijf fasen:

- Stap 1 Opschoning: eerste selectie door deskundigen van werk van bijzondere waarde, werk dat in gemeentelijk bezit moet blijven en werk dat ‘total loss’ verklaard kan worden;
- Stap 2 Schenking van kunstwerken aan instellingen, zoals het lokaal museum, de kunstuitleen, het in eigendom geven van werk dat al bij non profit instellingen in bruikleen is of bij instellingen die nog geen kunstwerken hebben;
- Stap 3: Ruil: ruilacties met andere gemeenten, bijvoorbeeld ten behoeve van een meer gevarieerde collectie van de kunstuitleen;
- Stap 4: Verkoop via de kunstuitleen
- Stap 5: Opruimen rest – categorie, van minder courant werk. Voor grotere werken zouden bijvoorbeeld bedrijven benaderd kunnen worden.

Zie voor een uitgebreidere beschrijving van deze stappen de ledenbrief.

4. Gemeentelijke praktijkervaringen

Uit een inventarisatie van de VNG in 1997 bleek dat gemeenten stevig aan de gang waren met de procedure. Daarin werd veelal eerst gekeken welk werk van museale waarde is en daarna wat naar de kunstuitleen en naar non profit instellingen kon.

Recent is gemeenten gevraagd naar de stand van zaken nu (2005). De gemeente **Den Bosch** heeft de opschoning al enige tijd achter de rug. Daar heeft een externe commissie de werken beoordeeld op ‘museale kwaliteit’. Werken die goed genoeg waren zijn geschonken aan onder meer het Haags Gemeentemuseum en Kröller Müller. De overige kunstwerken konden kunstenaars terugkrijgen als ze dat wilden. Voor zover ze dat niet wilden en de werken ook niet geschikt waren voor de kunstuitleen, zijn ze vernietigd. De werken die naar de kunstuitleen zijn gegaan konden ook verkocht worden. De gemeente **Zoetermeer** heeft de kunstwerken teruggegeven aan kunstenaars, opgenomen in de gemeentelijke collectie beeldende kunst of in de collectie van de kunstuitleen.

In de gemeente **Zaanstad** zijn twee beoordelingsrondes gehouden, een in 1994/1995 en een in 2000/2001. In de rondes werden de BKR werken beoordeeld door een selectiecommissie en verdeeld over 3 categorieën: A (museaal), B (niet museum, maar waardevol) en C (afstoten). De C-werken zijn aangeboden aan de kunstenaars en de niet-opgehaalde werken zijn in depot geplaatst. De museale werken zijn grotendeels teruggehangen in het gemeentehuis, maar het overgrote deel is in depot opgeslagen. De gemeente is nu bezig het beheer ervan over te dragen aan het Zaans Museum. Het beheer van de B-collectie wil men overdragen aan de kunstuitleen.

In de gemeente **Tilburg** is in 2000 een opschoning uitgevoerd waarbij het incurante deel van de BKR collectie (die in zijn geheel door de kunstuitleen wordt beheerd) is aangeboden aan de kunstenaars. Wanneer die het werk niet terugwilden, dan is dit opgeslagen. Het leeuwendeel van de BKR collectie wordt uitgeleend en ook wel eens verkocht.

De gemeente **Velsen** heeft een omvangrijk gemeentelijk kunstbezit. Een door de gemeente ingestelde kunstcommissie heeft bekeken wat daarmee moet gebeuren. Deze commissie is met een voorstel gekomen voor behoud en afstoten. Besloten is om kunstwerken die zijn verkregen door aankoop op kunstmarkten en tentoonstellingen onder voorwaarden te verkopen in een verkoopexpositie. Om te voorkomen dat kunstenaars hiertegen bezwaar maken wordt de verkoopwaarde door taxatie vastgesteld, worden eventueel beschadigde werken hersteld en wordt in de verkoopakte en bepaling opgenomen die de persoonlijkheidsrechtelijke belangen van de kunstenaar beschermen. Voor de BKR werken in het kunstbezit zijn er twee opties: schenking aan non profit instellingen (ook met contract) dan wel teruggave aan de kunstenaar of diens erfgenamen. Over werken die ‘total loss’ zijn is nog geen besluit genomen. De gemeente heeft bij de teruggave een procedure gevolgd waarin de kunstenaar of erfgenamen een persoonsbewijs moesten overleggen en een ontvangstverklaring moesten tekenen.

De gemeente Velsen heeft op grond van de beoordeling van de uitleenbaarheid en de hoeveelheid werken besloten om ze niet via de kunstuitleen uit te lenen. De werken met museale kwaliteit zijn in een eigen gemeentelijke collectie opgenomen.

De gemeente **Hengelo** heeft een werkgroep met de beheerder van het gemeentelijk kunstbezit, de beleidsmedewerker beeldende kunst, een vertegenwoordiger van de adviescommissie beeldende kunst

en een adviseur van de provincie, die gaan beoordelen welk werk van museale waarde is, welk werk voor de gemeente van waarde is en welk werk niet tot die twee categorieën hoort (decoratief). De laatste categorie wordt overgedragen aan de kunstenaar of diens erfgenamen.

VNG, 1 december 2005

5. Heeft u informatie over galeriebeleid van de rijksoverheid en gemeenten?

Wat is een galerie?

Een particuliere galerie vervult een bemiddelende rol tussen kunstenaar en publiek. De deskundigheid en het persoonlijk engagement van de galeriehouder spelen een grote rol in het functioneren van de galeries (naast uiteraard het commerciële belang). Een galerie kan worden omschreven als ‘een commerciële instelling, die tot doel heeft beeldende kunst tentoon te stellen, te promoten en te verkopen in een voor iedereen toegankelijke expositieruimte’. Behalve galeries houden ook kunsthandelaren, (al dan niet gesubsidieerde) kunstuitleeninstellingen en talrijke andere commerciële bemiddelaars zoals veilinghuizen en websites op internet zich bezig met kunstbemiddeling.

In Nederland zijn naar schatting zo'n 320 galeries. Van deze galeries zijn er 230 lid van de koepelorganisatie, de Nederlandse Galerie Associatie. De meeste galeries leiden - zeker de laatste jaren - economisch gezien een noodlijdend bestaan. Oorzaken die hiervoor worden genoemd zijn: het ontbreken van (grote) verzamelaars, het taboe op commercieel opereren en – daarmee samenhangend – de lage gemiddelde omzet. Slechts een handvol galeries speelt een rol op de internationale markt. Algemeen wordt geconstateerd dat galeries in Nederland onvoldoende geprofessionaliseerd zijn (Gubbels en Janssen, 2001). Galeriehouders, vooral in het meer artistiek-innovatieve circuit, gaan volgens deze auteurs in hun publicatie ‘Kunst te koop’, wat krampachtig om met geld. ‘Commercieel succes en artistieke erkenning lijken niet samen te kunnen gaan’ (Boekmanstichting, 2001).

Toch is de galerie een belangrijke bemiddelende culturele voorziening voor de gemeenschap. Galeries bepalen mede het kunstklimaat in de stad en bieden kunstenaars de mogelijkheid te exposeren en te verkopen. Uit diverse beschikbare gegevens is af te leiden dat de totale omzet uit de verkoop van vrij werk van Nederlandse kunstenaars in het jaar 2000 waarschijnlijk tussen 150 en 200 miljoen gulden bedroeg (raming Gubbels en Janssen).

Veel gemeenten zien het belang in van een bloeiend galeriewezen en geven daarom financiële ondersteuning, bijvoorbeeld in de vorm van kleine bijdragen in de organisatiekosten van tentoonstellingen (affiches, uitnodigingen). Bij sommige gemeenten bestaan hiervoor subsidieregelingen

Sinds 1999 organiseren de twee branche-organisaties van galeriehouders de Galeriebond Nederland en de Nederlandse Vereniging van Galeriehouders, die sinds kort een federatie vormen in de Nederlandse Galerie Associatie, gezamenlijk een Nationaal Galerieweekend, met als doel de professionele galerie aan een breder publiek te presenteren (zie voor de adressen van deze organisaties het einde van deze notitie).

In deze notitie gaan wij eerst kort in op het rijksbeleid van galeries en daarna geven wij voorbeelden van gemeentelijk galeriebeleid.

Rijksbeleid

In de nota 'Cultuur als confrontatie' stelde ex-staatssecretaris Van der Ploeg dat hij zal bezien ‘.....of de positie van galeries en beeldende kunstenaars kan worden verbeterd door samenwerking en afstemming met musea en andere gesubsidieerde instellingen’ (p.37). In de nota 'Een ondernemende cultuur' merkte de voormalig staatssecretaris op dat uit onderzoek blijkt ‘..dat mensen die in beeldende kunst zijn geïnteresseerd stilaan liever kopen dan huren of lenen. En daarmee komt de galeriefunctie pregnanter in beeld. En dan doel ik vooral op de ‘meer idealistische galeries die zich ontfermen over jonge veel belovende oeuvres’.

Het Rijk stimuleert het galeriewezen vooral door de inzet van de Mondriaanstichting op dit terrein.

De *Mondriaanstichting* heeft sinds haar oprichting in 1994 een accent gelegd op het stimuleren van de particuliere markt en het bevorderen van de vraag, onder meer door het revitaliseren van de oude Rentsubsidieregeling (1984 – 1996) in de vorm van een Kunstkoopregeling. Deze regeling stelt particulieren in staat om bij geselecteerde galeries, thans een aantal van 155, kunstwerken te kopen. Daarvoor kan een lening worden afgesloten die geheel wordt vergoed door de Mondriaanstichting. In

2002 werden in totaal 3683 leningen verstrekt. Voor meer informatie over deze regeling verwijzen wij naar www.mondriaanstichting.nl / tel: 020-6762032.

Naast deze regeling heeft de Mondriaanstichting een regeling voor deelname van galeries aan internationale kunstbeurzen. Voorts ondersteunt men kunstenaarsinitiatieven ter stimulering van de alternatieve sector binnen de beeldende kunst, naast het meer geïnstitutionaliseerde presentatie-circuit.

Gemeentelijk galeriebeleid

Gemeenten beschikken over verschillende instrumenten om een stimulerend beleid te voeren ten aanzien van galeries. Dat zijn onder meer:

- Tentoonstellingskosten: bijdragen in de organisatiekosten van tentoonstellingen (affiches, uitnodigingen e.d.)
  - Startsubsidies: hetzij met cultuurgeld, hetzij uit budgetten op het gebied van bedrijvigheid, bevordering toerisme e.d.
  - Exploitatiesubsidies: in de praktijk blijkt echter dat veel galeries na een eerste periode van bijvoorbeeld een jaar nog niet voldoende exploitabel zijn; noodgedwongen wordt er dan vaak in latere jaren opnieuw financieel door de gemeente bijgesprongen. Sommige gemeenten lossen dit op door een duidelijke keuze te maken voor een beperkt aantal galeries van voldoende kwaliteit. Deze worden dan gedurende een aantal jaren ondersteund met een exploitatiesubsidie. Dit is onder meer in de gemeente Rotterdam gebeurd.
  - Gemeentelijke rentesubsidieregeling: deze is vergelijkbaar met de kunstkoopregeling van de Mondriaanstichting. De bedoeling hiervan is om het particulieren makkelijker te maken een kunstwerk te kopen en dat in termijnen of te betalen. De gemeentelijke subsidie dient dan om de rentekosten van de aangeane lening te dekken. De koper koopt dus op afbetaling, maar zonder de daaraan verbonden rentekosten. De inkoop moet geschieden bij daartoe door de gemeente aangewezen galeries. Voor de selectie van de galeries kan de gemeente een aantal criteria hanteren. Bijvoorbeeld:
    - de galerie moet ingeschreven staan bij de Kamer van Koophandel;
    - de galerie moet tenminste vier dagen per week geopend zijn;
    - de galerie moet jaarlijks een verslag uitbrengen;
    - de galerie moet voldoen aan de volgende definitie: "Een galerie is een voor het publiek toegankelijke ruimte waar op basis van een jaarprogramma wisselende tentoonstellingen plaatsvinden en waar kunstwerken van levende beeldende kunstenaars te koop worden aangeboden" (ontleend aan de oude regeling van OCenW).
- De gemeente kan het beste een contract afsluiten met een bank die als financierings-maatschappij optreedt. Er kan eventueel worden bepaald dat de koper Nederlander (of misschien zelfs inwoner van de stad) moet zijn en ook dat het werk van een levende (of twee jaar in Nederland of de gemeente/regio woonachtige) kunstenaar dient te zijn. Misbruik van de regeling kan worden tegengegaan door te bepalen dat de regeling zich beperkt tot kunstenaars die op dat moment in de galerie exposeren. Volgens de regeling van OCenW moet tenminste 20% van het aankoopbedrag als aanbetaling worden verstrekt. De overige termijnen worden automatisch maandelijks afgeschreven.
- Ondersteuning van projecten, manifestaties en marketing: dit gaat bijvoorbeeld om activiteiten die buiten de reguliere tentoonstellingsprogramma's vallen. Een voorbeeld is een stedelijke of regionale galeriefolder.
  - Ook kan het vestigingsbeleid worden gestimuleerd door als dienst cultuur overleg te voeren en 'gunstige' arrangementen te treffen met gemeentelijke diensten en particuliere instanties zoals het Grondbedrijf, de Dienst Midden- en Kleinbedrijf, de Kamer van Koophandel e.d. Het kan hierbij gaan om zaken als de verhuur van geschikte panden, het verkrijgen van (start)kredieten, het verminderen van gemeentelijke heffingen e.d.
  - Vanuit de gemeente kan een zekere specialisatie bij de plaatselijke galeries worden aangemoedigd, bijvoorbeeld door als gemeente regelmatig bij een vaste galerie te (laten) exposeren over architectuur (nieuwe ontwikkelingen ter stede), keramiek, sieraden, vormgeving of bepaalde actuele thema's.

Gemeentelijke voorbeelden.

In de *gemeente Rotterdam* zijn vanouds slechts weinig galeriën gevestigd. Eind jaren '80 besloot de gemeente een stimulerend beleid te gaan voeren. Vanaf 1987 verstrekt de Rotterdamse Kunststichting (RKS) vestigings- of exploitatiesubsidies aan galeriën. Dit galeriebeleid was vooral gericht op de vestiging van nieuwe professionele galeriën. Vanaf 1991 werden geen vestigingssubsidies meer verstrekt, omdat aantal en variëteit van de galeriën voldoende was. In 1992 zette men de exploitatiesubsidie om in subsidie gericht op projecten en evenementen en ondersteuning van activiteiten die niet direct binnen het reguliere tentoonstellingsprogramma vallen. De pogingen om het galeriebeleid nieuwe impulsen te geven hebben niet altijd tot het gewenste resultaat geleid. Nieuwe galeriën vertrokken weer, vanwege onvoldoende inkomsten, andere bleken nauwelijks zonder subsidie te kunnen functioneren. Met ingang van 1997 richt de RKS zich in het galeriebeleid vooral op professionele en (inter)nationaal georiënteerde galeriën voor hedendaagse kunst.

De *gemeente Groningen* trok in 2003 een budget uit van 22.000 Euro uit voor gezamenlijke promotie van galeriën. In dat jaar is geen gezamenlijke promotie voor alle galeriën gerealiseerd, maar heeft de gemeente wel een aantal kleinere promotie activiteiten van gezamenlijke galeriën gesubsidieerd. Het idee is om in 2004 het budget aan te wenden voor algemene promotie, onder meer om de galeriën een plek te geven in de 'ladder'-advertentie.

De *gemeente Haarlem* voert regelmatig overleg met de stichting galeriën Haarlem, die de belangen van de galeriën vertegenwoordigt. Net als in Groningen wil Haarlem de kalender van de galeriën laten aansluiten bij de evenementenkalender. Daarnaast is men behulpzaam bij de realiseren van promotiemateriaal. De galeriën nemen deel aan de jaarlijkse atelier - en galerieroute in Haarlem en omstreken en andere manifestaties (Kunstlijn, Stripedagen). Een vertegenwoordiger van de stichting galeriën maakt deel uit van de gemeentelijke adviescommissie

Geconstateerd moet worden dat het subsidiëren van galeriën meestal geschiedt via activiteiten en niet via structurele vormen van subsidie.

Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving

De VNG is in gesprek geweest met het ministerie van OCenW over de toekomst van de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving / BKV. De wijziging van de Geldstroom heeft geen directe consequenties voor de mogelijkheden van gemeentelijke ondersteuning ten behoeve van galeriën. Echter: de Geldstroom mag per 1 januari 2005 niet meer gebruikt worden voor aankopen en huurvergoedingen bij kunstuitlenen. Dit kan gevolgen hebben voor het kunstuitleenbeleid van de mede-overheden. Zowel gemeenten als provincies zouden zich bij de wijziging van dit rekenschap moeten geven van de stedelijke of regionale markt, waarbij ook de aanwezigheid van galeriën van belang is.

Meer informatie

Voor meer informatie over galeriën kunt u terecht bij:

- Nederlandse Galerie Associatie, tel. 0412-641219, www.nga.nu
- de website over alle galeriën, www.galleries.nl
- de Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars, 020-6235456
- het blad BK-Informatie, dat jaarlijks een lijst van expositie-plekken publiceert, 010-2131668
- de provinciale of (groot)stedelijke culturele adviesraden/stichtingen kunst en cultuur.

VNG, 1 april 2004

6. Heeft u informatie over individuele subsidies aan beeldende kunstenaars?

Vooraf

De essentie van individuele subsidies is dat ze direct op de kunstenaar zijn gericht.

De besteding die onder de term individuele subsidies vallen zijn in ieder geval:

- beroepskostenvergoedingen
- beurzen en stipendia
- ontwikkelings- en stimuleringsubsidies
- project -en presentatiesubsidies
- promotie activiteiten
- documentatie subsidies

De eerste drie instrumenten zijn vooral gericht op de kunstenaar zelf, waarbij er niet direct een zichtbaar product hoeft te zijn. De laatste drie vormen van individuele subsidie zijn wèl productgericht, dat wil zeggen dat ze leiden tot een zichtbaar resultaat voor het publiek.

Gemeentelijke uitgaven.

De financiering van deze instrumenten wordt bekostigd uit eigen gemeentelijke middelen en tot 1 januari 2005 ook uit de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving/BKV.

Hierna lichten wij alle instrumenten toe.

Gemeentelijk beleid

Beroepskostenvergoedingen

Bij de opheffing van de BKR en de totstandkoming van de Geldstroom is afgesproken dat gemeenten niet langer beroepskostenvergoedingen zouden verstrekken. Met de komst van de Wik en het flankerend beleid en in sommige gemeenten met een sterke kunstenaarslobby (bijvoorbeeld Dordrecht) zie je dat dit terrein weer een belangrijker plek in begon te nemen.

In de praktijk is te zien dat dergelijke subsidies vooral gericht zijn op stimulering en ontwikkeling (zie hieronder). Het CBK in Dordrecht heeft startsubsidies voor net afgestudeerden. Daarnaast ondersteunen gemeenten kunstenaars met subsidies voor materiaal en werkruimte.

Beurzen en stipendia

De gemeente Den Haag en Dordrecht benutten deze instrumenten. Dordrecht verstrekt werkbeurzen en startstipendia aan kunstenaars via een Servicebureau, dat ook projectsubsidies verleent. In uitzonderlijke gevallen is het mogelijk een kunstenaar te ondersteunen in zijn ontwikkeling, ook al heeft deze in een bepaald jaar geen speciale aanvraag voor een project gedaan. Daartoe kan de kunstenaar dan een werkbeurs aanvragen. Werkbeurzen worden verleend aan kunstenaars die een drukke tijd achter de rug hebben en die zich tijdelijk in rust willen concentreren op hun werk.

De gemeente Maastricht verleent beurzen aan vormgevers.

Verder komen beurzen en stipendia bij gemeenten relatief weinig voor (maar 2% van de geldstroom wordt hieraan besteed).

Ontwikkelings- en stimuleringsubsidies

Gemeenten ondersteunen kunstenaars bijvoorbeeld door het subsidiëren van cursussen. De gemeente Groningen subsidieert onder andere Stichting Memo Training, waar beeldende kunstenaars cursussen volgen. De stichting geeft cursussen op het terrein van het schrijven van ondernemingsplannen en computercursussen. Het CBK Rotterdam organiseert onder meer cursussen over boekhouding en fotograferen van eigen werk.

Het begeleiden van starters heeft in diverse gemeenten de aandacht (Utrecht, Den Haag).

De gemeente Haarlem noemt het flankerend beleid, waar ook stages, training en coaching onder vallen.

Bij dit instrument gaat het om stimulerende maatregelen om kunstenaars een betere plek op de markt te laten krijgen, eventueel aansluitend bij het landelijk flankerend beleid van Kunstenaars & Co voor de Wik kunstenaars.

Project- en presentatiesubsidies

Uit een recent overzicht blijkt dat bij alle gemeenten die de Geldstroom gebruiken de project -en presentatiesubsidies het hoogst scoren. Volgens het overzicht over 1998 – 2000 wordt daaraan 8% (alle gemeenten) en 9% (de vier grote gemeenten) van de Geldstroom besteed.

Voorbeelden zijn de gemeente Maastricht met projecten van individuele kunstenaars en Rotterdam met het CBK beleid inzake kleinschalige opdrachten voor individuele kunstenaars.

Een dergelijk opdrachtenbeleid, waarmee particuliere klanten gelokt worden, werkt stimulerend voor het cultureel ondernemerschap, één van de prioriteiten waaraan in het kielzog van ex-staatssecretaris Van der Ploeg wordt gewerkt.

Bij dit instrument worden weliswaar individuele kunstenaars gesubsidieerd, maar gebeurt dat met het oog op de presentatie van de betreffende kunstenaar in een concreet project. Zo heeft de gemeente Maastricht enkele kunstenaars ondersteund bij exposities in het buitenland, onder meer op de Biënnale van Venetië. De gemeente Amersfoort biedt kunstenaars door individuele projecten de mogelijkheid om zich artistiek te ontwikkelen en hun marktpositie te verbeteren.

Promotie activiteiten

Hieraan geven gemeenten uit de Geldstroom gemiddeld 4% uit, bij de grote gemeenten wordt dit instrument niet genoemd.

De gemeente Groningen noemt het publieksdocumentatie, Leiden noemt 'promotie activiteiten' en Maastricht ook. Bepaalde specifieke activiteiten als open atelierdagen hebben een promotioneel effect. Sommige gemeenten geven hun CBK een specifieke rol in de promotie van de kunstenaars uit de regio (Emmen). De gemeente Haarlemmermeer verzorgt zelf PR en organisatie van tentoonstellingen voor individuele kunstenaars. Het CBK in Rotterdam brengt een maandelijkse brochure uit met informatie over exposities en interviews met kunstenaars.

Documentatiesubsidies

Deze worden alleen door de gemeente Den Haag zo benoemd, zo blijkt uit het recente overzicht van de besteding van de geldstroom BKV (Deloitte en Touche). Sommige gemeenten benoemen ze niet expliciet, maar daar maakt het subsidiëren van documentatie van individuele kunstenaars onderdeel uit van projecten. De gemeente Groningen heeft de verzamelterm 'expositie – presentatiesubsidies': deze zijn bedoeld voor exposities, manifestaties, projectmatige presentaties, bijzondere publicaties en promotiemateriaal van beeldend kunstenaars. Kunstenaars kunnen ook voor exposities buiten Groningen een aanvraag indienen, de gemeente vindt dit een belangrijke stap in hun ontwikkeling (Groningen is hiermee vergelijkbaar met Maastricht, zie hiervoor onder project - en presentatiesubsidies).

Overigens kunnen ook instellingen uit dit budget aanvragen. De gemeente geeft in de nota 'De Kunst van Groningen' aan dat het CBK zo'n f 50.000,- besteedt aan documentatiesubsidies.

De gemeente Amersfoort heeft een documentatiesubsidieregeling met behulp waarvan kunstenaars een eigen documentatiemap kunnen aanleggen.

Landelijk beleid individuele subsidies beeldende kunst

Fonds BKVB

Het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (Fonds BKVB) is de landelijke instelling voor de subsidieverlening aan individuele beeldend kunstenaars (vormgevers en architecten). Het Fonds BKVB biedt thans een breed scala aan subsidiemogelijkheden bij de uitvoering van twee subsidieregelingen:

- de Regeling basissubsidies (voor beeldend kunstenaars en vrije vormgevers);
  - de Regeling stimuleringsubsidies (voor beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten);
- Daarnaast heeft men nog de Regeling bemiddelaarsubsidies (voor beschouwers, critici en curatoren). Wij geven thans de huidige situatie weer, die zou kunnen veranderen op basis van de beslissing over het nieuwe Beleidsplan in de Cultuurnota 2005-2008.

De beoordeling van de subsidieaanvragen geschiedt door adviescommissies, bestaande uit onafhankelijke deskundigen. Zij beoordelen de aanvragen op basis van aanvraagformulieren en de

meegestuurde documentatie, voor een belangrijk deel bestaande uit dia's. Een subsidie kan alleen worden toegekend als een commissie een positief advies op de aanvraag heeft gegeven. De namen van alle commissieleden staan vermeld op de website van het Fonds BKVB (www.fondsbkvb.nl). Bij de beoordeling van de aanvragen voor deze subsidie wordt ook gekeken naar het professioneel – artistiek functioneren van de aanvrager. Zowel de erkenning van het kunstenaarschap als de kwaliteit van het werk speelt bij de beoordeling een rol. Verder kan het van belang zijn welke nevenactiviteiten de aanvrager onderneemt op publicitair, didactisch of organisatorisch gebied.

1. Basissubsidies

De Regeling basissubsidies bestaat uit **basisstipendia en productiesubsidies**. Beide subsidies zijn bedoeld om de beroepspraktijk van beeldend kunstenaars en vrije vormgevers op basisniveau te continueren. Dat houdt in dat het jaarinkomen van de aanvrager wordt getoetst. Dit mag een bepaalde grens (in 2003: 20.000 Euro) niet overschrijden.

De beroepspraktijk van beeldend kunstenaars en vrije vormgevers wordt in het algemeen gekenmerkt door sterk wisselende productie- en marktomstandigheden en onregelmatige inkomsten. Bij de basissubsidies wordt daarom gewerkt met een rekening – courantsysteem. Het toegekende bedrag dat is verbonden aan een basisstipendium of een productiesubsidie geldt voor een periode van maximaal 24 maanden. Het feitelijke gebruik van het bedrag kan echter over een veel langere periode worden gespreid, al naar gelang het eigen inkomen en de eigen behoefte.

- Basisstipendium

Een basisstipendium is een bijdrage in de kosten van levensonderhoud en de beroepskosten. Een basisstipendium kan worden aangevraagd door beeldend kunstenaars en vrije vormgevers die langer dan 4 jaar professioneel werkzaam zijn. Onder vrije vormgevers worden die ontwerpers verstaan wier voornaamste werkzaamheden bestaan uit het produceren van vrij werk. Het verzamelinkomen van de aanvrager mag in het kalenderjaar waarin het basisstipendium wordt toegekend niet hoger zijn dan 20.000 euro. Dit is het niveau van de inkomensgrens in 2003. Periodiek wordt deze inkomensgrens bijgesteld op basis van de wijziging in de kosten van levensonderhoud.

Aanvragen voor een basisstipendium kunnen op elk moment in het jaar worden ingediend en worden gedurende het hele jaar in behandeling genomen. Het Fonds BKVB streeft er naar de aanvragers binnen twee maanden na het indienen van de aanvraag op de hoogte te stellen van de uitslag van de toetsen.

Een basisstipendium kan maximaal 1 keer in de 4 jaar worden aangevraagd. Het totaal toegekende bedrag is bedoeld voor een periode van maximaal 2 jaar.

Om de artistieke kwaliteit van het werk te beoordelen kijkt een van de commissies van het fonds naar het werk van de aanvrager. Daarbij wordt onder meer gelet op de inhoud en eigenheid van het werk, het beeldend vermogen van de kunstenaar, de manier waarop de aanvrager zijn artistieke uitgangspunten vormgeeft en zijn specifieke beheersing van het vak. Voor een oordeel over de erkenning van het kunstenaarschap van de aanvrager spelen enerzijds de marktgerichte activiteiten, zoals tentoonstellingen, verkopen of publicaties, een rol. Anderzijds bekijkt de commissie de erkenning door derden in de vorm van bijvoorbeeld aankopen, opdrachten, subsidies of prijzen. Verder kan het van belang zijn welke nevenactiviteiten de aanvrager onderneemt op publicitair, didactisch of organisatorisch gebied, op welke wijze hij een publiek weet te bereiken of hoe de aanvrager zijn kunstenaarschap weet om te zetten in economisch rendement.

- Productiesubsidie

Een productiesubsidie is uitsluitend een bijdrage in de beroepskosten en stelt de aanvrager in de gelegenheid de productie van zijn werk op basisniveau voort te zetten.

Een productiesubsidie kan worden aangevraagd door beeldend kunstenaars en vrije vormgevers die langer dan vier jaar professioneel werkzaam zijn. Een productiesubsidie kan ook worden aangevraagd door een startende beeldend kunstenaar of vormgever die de academie heeft verlaten en er tenminste twee jaar een kunstopleiding heeft gevolgd. Het verzamelinkomen van de aanvrager mag in het kalenderjaar waarin de basissubsidie wordt toegekend niet hoger zijn dan 20.000 euro.

Een productiesubsidie is een variabel bedrag, afhankelijk van de te verwachten beroepskosten in het jaar van toekenning. Het bedrag is in principe bedoeld voor een periode van minimaal twee jaar. Daarbij wordt gewerkt met een rekening – courantsysteem. Een productiesubsidie kan maximaal een keer in de vier jaar worden aangevraagd.

2. Stimuleringsubsidies

De stimuleringsubsidies hebben elk op eigen wijze tot doel de hedendaagse beeldende kunst, vormgeving en/of bouwkunst te bevorderen. Er zijn **zes verschillende stimuleringsubsidies**, waarvan er **vijf**, behalve voor vormgevers en architecten, ook **bestemd zijn voor beeldend kunstenaars**:

- *Startstipendium*

Een startstipendium is bedoeld om beginnende kunstenaars in staat te stellen zich verder te ontwikkelen. Met het startstipendium kunnen zij zich richten op de artistiek inhoudelijke ontplooiing van hun werk. De subsidie kan naar keuze voor diverse doelen gebruikt worden, van onderzoek tot huur van werkruimte. Alle beginnende kunstenaars kunnen tot uiterlijk vier jaar na het verlaten van een relevante HBO- opleiding een aanvraag indienen. Zij kunnen maximaal twee keer een startstipendium krijgen en dit geldt voor een periode van 12 maanden.

- *Projectsubsidie*

Een projectsubsidie kan voor zeer uiteenlopende plannen aangevraagd worden. In principe wordt elk artistiek werkplan, dat in de tijd begrensd is en/of leidt tot een concreet resultaat, als een project beschouwd. Een projectsubsidie kan bijvoorbeeld aangevraagd worden voor het maken van een installatie, het verrichten van onderzoek, de realisatie van een aantal nieuwe werken voor een tentoonstelling of van een reeks foto's met een bepaald thema. Deze subsidie kan ook worden aangevraagd voor een reis, een werkperiode in het buitenland of een (vervolg)studie in het buitenland. De maximale periode waarvoor een projectsubsidie kan worden verstrekt is 12 maanden.

- *Werkbeurs*

Een werkbeurs stelt kunstenaars in staat om voor een periode van twaalf maanden, zonder te veel andere (financiële) verplichtingen, tot verdieping van hun werk te komen. De werkbeurs moet nadrukkelijk gezien worden als mogelijkheid om op basis van een artistiek werkplan een bezinningsperiode in te stellen, los van de noodzakelijkheid tot een concreet artistiek resultaat. met een werkbeurs kan een aanvrager bijvoorbeeld relevant onderzoek doen, zich fundamentele vragen stellen of een nieuwe impuls aan de ontwikkeling van zijn werk geven.

Een werkbeurs kan worden aangevraagd door beeldend kunstenaars die langer dan vier jaar professioneel werkzaam zijn. Een werkbeurs kan twee keer per jaar tijdens door het Fonds BKVB vastgestelde rondes worden aangevraagd. Per aanvraagronde kunnen maximaal 15 werkbeurzen voor beeldende kunst worden toegekend.

- *Investeringsubsidie*

Een investeringsubsidie is bedoeld om beeldend kunstenaars de mogelijkheid te bieden een uitzonderlijke investering te doen waardoor hun werk een kwalitatieve impuls krijgt en zij een noodzakelijke stap in de ontwikkeling van hun werk kunnen zetten. Voorwaarde is wel dat financiering van de investering niet elders is te verkrijgen. In alle gevallen zal de aanvrager 25% van het benodigde bedrag zelf of op andere wijze moeten financieren.

Een investeringsubsidie kan bijvoorbeeld gebruikt worden voor de aanschaf van duurzame hulpmiddelen of bijzondere apparatuur die voor de beroepspraktijk van de aanvrager noodzakelijk is. Te denken valt aan een technische camera, professionele apparatuur voor digitale beeldbewerking, lasapparatuur, professionele software of een mengpaneel. Een uitputtende opsomming van mogelijke investeringen is moeilijk te geven.

- *Publicatiesubsidie*

Een publicatiesubsidie stelt de aanvrager in staat een inhoudelijk interessante publicatie over zijn werk te maken die zal bijdragen aan de discussie over de ontwikkeling van de beeldende kunst en/of het werk zijn plaats in die ontwikkeling zal geven. De aanvraag kan zowel op een gedrukte als een digitale publicatie betrekking hebben. Iedere kunstenaar kan een publicatiesubsidie aanvragen.

Kunstenaars & Co

In 1935 werd het Voorzieningsfonds voor Kunstenaars (VvK) opgericht om kunstenaars die in behoeftige omstandigheden verkeren te hulp te komen op de grondslag van onderlinge solidariteit en met medewerking van Rijk en gemeenten. Na de oorlog ontwikkelde het VvK zich tot een instituut dat door middel van advies, voorlichting en financiële faciliteiten.

Met ingang van 2002 is het VvK opgegaan in de nieuwe organisatie Kunstenaars & Co.

Kunstenaars & Co heeft in 2002 in samenwerking met de Triodosbank een nieuwe Leen- en kredietregeling voor kunstenaars ontworpen. Voor de Leen- en Kredietregeling is een Borgstellingsfonds opgericht. Dit Borgstellingsfonds maakt het mogelijk voor kunstenaars leningen en kredieten te verkrijgen door een deel (maximaal 50%) van de noodzakelijke zekerheden af te dekken. De regeling is bedoeld voor zowel individuele kunstenaars als voor kunstenaarsinitiatieven en omvat de mogelijkheid een lening of krediet af te sluiten vanaf 3.000 euro tot 100.000 euro op basis van een aantrekkelijke lening.

Voor meer informatie kunt u terecht bij www.kunstenaarsenco.nl of bij kredieten@triodos.nl

Daarnaast verzorgt Kunstenaars & Co zoals vermeld in opdracht van het Rijk het zogeheten flankerend beleid bij de Wet inkomensvoorziening kunstenaars, dat de ontwikkeling van individuele kunstenaars in de Wik (financieel) ondersteunt.

Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving

Gelet op de bovengenoemde landelijke beleidsinstrumenten mogen uit de rijksmiddelen in de Geldstroom BKV zoals vermeld vanaf 2005 geen individuele subsidies aan kunstenaars meer worden betaald. Opdrachten of aankopen op het gebied van musea en kunst in de openbare ruimte buiten worden niet beschouwd als individuele subsidies.

Voor collectieve activiteiten geldt het volgende. Indien een instelling een collectieve activiteit organiseert, dan kan er geld uitgetrokken worden voor de deelnemers. Indien een individuele kunstenaar als deelnemer functioneert, dan kan niet hij/zij maar de organiserende instelling een subsidie uit de Geldstroom BKV aanvragen. Ook een gemeente kan als organisator van een collectieve activiteit optreden: in dat geval gelden dezelfde regels. Overigens heeft de staatssecretaris de voorkeur voor een actief maatschappelijk middenveld c.q. een middensegment in de BKV.

Aanbevelingen VNG

Gemeenten hanteren uiteenlopende instrumenten om kunstenaars te stimuleren in de ontwikkeling van hun beroepspraktijk. Zij kiezen daarbij een mix die pas bij hun lokale situatie. Instrumenten gericht op individuele kunstenaars moeten vanaf 2005 evenwel worden onderscheiden van collectieve activiteiten.

Voorbeelden van instrumenten gericht op individuele kunstenaars, die zoals vermeld vanaf 2005 niet meer uit de rijksmiddelen in de Geldstroom BKV bekostigd mogen worden, maar toch op lokaal niveau van nut kunnen worden geacht zijn:

- ontwikkelings- en stimuleringsubsidies, zowel inhoudelijk als bedrijfsmatig
- presentatiesubsidies
- promotie activiteiten
- documentatie subsidies

Voorts moet opgemerkt worden dat we als VNG al meer dan 10 jaar van uit gaan dat gemeenten niet de eerste aangewezen overheid zijn om individuele subsidies zonder aanwijsbaar product of resultaat zoals beroepskostenvergoedingen, beurzen en stipendia te verlenen.

Wel is uit de Geldstroom BKV nog de bekostiging mogelijk van instellingen die collectieve activiteiten organiseren, waaraan individuele beeldende kunstenaars deelnemen, zoals:

- bedrijfsmatige ondersteuning door realiseren van een advies-en informatiepunt
- marktverruiming door het verkennen van de lokale markt, bemiddeling tussen kunstenaars en bedrijven en kortingsregelingen voor kunstkopers
- pr en marketing door collectieve promotie, bijvoorbeeld via een folder van een centrum voor beeldende kunst
- creëren van mogelijkheden voor presentatie door organiseren of ondersteunen van tentoonstellingen of presentatie-instellingen, beelden- en atelierroutes of stimuleren van het galeriewezen.

VNG, 1 april 2004

7. Heeft u informatie over kunstenaarsinitiatieven/collectieven en broedplaatsen?

Inleiding

Opmerkelijk is dat in de ontwikkeling van de beeldende kunst de *kunstenaarsinitiatieven* een andere invulling en rol hebben gekregen. In eerste instantie waren ze vooral gericht op het realiseren van een goede werkomgeving voor kunstenaars. In de laatste jaren wordt het accent steeds meer verlegd naar een goede presentatie- en ontwikkelingsfunctie. Vanuit enerzijds de huisvestingsnood en anderzijds de wens van gemeentebesturen om de aantrekkingskracht van hun stad of regio op kunstenaars en publiek te vergroten, kwam men op een aantal plekken tot *broedplaatsen*.

Hierna komen zowel de kunstenaarsinitiatieven (1) als de broedplaatsen (2) aan bod. Allereerst gaan we in op de kunstenaarsinitiatieven, hun rol en betekenis, rijksbeleid, provinciaal beleid en voorbeelden van gemeentelijk beleid. Daarna komen de broedplaatsen aanbod, weer met voorbeelden van rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid.

1. Kunstenaarsinitiatieven/collectieven

'De term kunstenaarsinitiatieven is niet exact te omschrijven, maar wordt meestal gebruikt ter aanduiding van presentatie - en productieruimten voor kunst, die zijn opgezet door kunstenaars en ook in eigen beheer worden geëxploiteerd. In de regel worden collectieve ateliercentra en werkplaatsen niet tot deze groep gerekend. In sommige definities worden ook tijdelijke initiatieven, eventueel zonder vaste presentatieruimte, tot een kunstenaarsinitiatief gerekend. Hoe het ook zij, het fenomeen ontstond aan het einde van de jaren zeventig. De verslechterde sociaal-economische positie van kunstenaars leidde in die tijd bij kunstenaars tot een sterke behoefte zich te organiseren in kleine groepen om gezamenlijk initiatieven te ontwikkelen voor de productie en presentatie van kunst' (Lighthart, 2002)

De gemene deler is dat kunstenaarsinitiatieven een plek bieden waar kunstenaars kunnen experimenteren en presenteren. Zij nemen daarbij een plek in tussen werkplaatsachtige instellingen en meer geïnstitutionaliseerde presentatieplekken als musea, centra voor beeldende kunst, galleries, kunstuitleen enzovoort.

De kunstenaarsinitiatieven hebben uiteenlopende profielen. Bij sommige ervan programmeren de kunstenaars, anderen hebben een curator; sommige zijn meer theoretisch georiënteerd, andere experimenteel.

Het totaal aantal kunstenaarsinitiatieven in Nederland is circa 145 (opgave BK – informatie, december 2003). Bij de landelijke Vereniging van Kunstenaarsinitiatieven zijn circa 130 initiatieven aangesloten.

Rijksbeleid

In de Cultuurnota 2005 – 2008 geeft de staatssecretaris aan dat de Mondriaan Stichting een rol zal krijgen bij de uitvoering van de plannen om de publieke belangstelling voor beeldende kunst verder te verbreden. 'Een open en flexibele aanpak is ook gewenst ten aanzien van kunstenaarsinitiatieven, die als podia fungeren voor jonge kunstenaars. Dergelijke voorzieningen zijn van groot belang voor de uitstroom van vakonderwijs en werkplaatsen. Ze spelen tevens een rol in verschillende netwerkrelaties met het buitenland. Voor vakgenoten en deskundigen zijn het de laboratoria voor nieuwe ontwikkelingen'. De staatssecretaris wil dat de Mondriaan Stichting binnen haar budget extra ruimte vrijmaakt, maar dat moet niet leiden tot structurele financiering. Elk kunstenaarsinitiatief moet op grond van het activiteitenprogramma beoordeeld worden.

De Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving wordt ingezet op versterking van de infrastructuur en de versterking van de relatie tussen aanbod en afname. Hierbij wordt onder meer het accent gelegd op het faciliteren van collectieve voorzieningen en investeringen ter ondersteuning van individuele kunstenaars en vormgevers (kunstenaarsinitiatieven, presentatie instellingen, ateliers, technische faciliteiten, nieuwe media) (Beleidskader, p.7).

Kunstenaarsinitiatieven maken deel uit van het zg. *middensegment*. De opleidingen (eerste en tweede fase) plus de werkplaatsen richten zich primair op de productie en ontwikkeling van beeldende kunst, onder begeleiding van professionals. Een tussenvorm waarbij zowel geproduceerd als gepresenteerd

wordt zijn de kunstenaarsinitiatieven. Samen met presentatie instellingen en kunsthallen vormen zij het zogenaamde 'middensegment', op het snijvlak van productie en presentatie.

Rijksfonds: Mondriaan Stichting

De Mondriaan Stichting signaleert dat het circuit van kunstenaarsinitiatieven zich de laatste jaren in snel tempo heeft ontwikkeld. 'De initiatieven zijn professionele organisaties geworden, waar het inhoudelijk beleid bepaald wordt door één of meer curatoren. Ze onderscheiden zich van de meer gevestigde instellingen door een actuele en flexibele programmering en intensieve betrokkenheid van kunstenaars. Geconstateerd moet worden dat het begrip 'kunstenaarsinitiatief' in het licht van deze ontwikkeling feitelijk niet meer voldoet'. De Mondriaan Stichting beoordeelt daarom vooral de programmering van de initiatieven en heeft het over programmerende instellingen.

Zij ondersteunt programma's (reeksen van activiteiten) met een voorbeeldstellend karakter en nationale dan wel internationale betekenis. Deze programma's kunnen bestaan uit tentoonstellingen, discussiebijeenkomsten, lezingen et cetera. De ondersteuning ervan duurt minimaal een tot maximaal drie jaar, afhankelijk van de continuïteit van de organisatie en de kwaliteit en het belang van het programma. Voor meer informatie: www.mondriaanfoundation.nl Daar vindt u onder meer een aanvraagformulier.

Organisaties kunnen eenmaal per jaar tot 1 september een aanvraag doen.

Provinciaal beleid

Provincies dragen vaak bij in het tentoonstellingsprogramma vanuit de budgetten voor manifestaties en presentaties.

In het kader van de versterking van het middensegment ondersteunen provincies kunstenaarsinitiatieven in hun gebied. Acht van twaalf provincies hebben budget gereserveerd voor werkplaatsen / kunstenaarsinitiatieven (variërend in omvang van zo'n 12.000 Euro in Drenthe tot meer dan 350.000 Euro in Overijssel).

Zo overweegt de provincie Friesland in de periode 2005 – 2008 het initiatief VHDG een meerjarig subsidie te verlenen voor hun jaarprogrammering. De provincie Groningen wil de facilitaire voorzieningen voor individuele kunstenaars en vormgevers onder meer versterken door subsidie te verlenen voor de organisatie - en voorbereidingskosten in ateliers, werkplaatsen en broedplaatsen (aanvraag Geldstroom BKV, juli 2004). De provincie constateert dat er in de laatste jaren veel nieuwe kunstenaarsinitiatieven zijn ontstaan, vooral in de stad Groningen. Samen met de stad Groningen wordt ingezet op het vergroten van de aantrekkelijkheid van Groningen als creatieve stad.

De provincie Noord – Holland is van plan om, in co -financiering met gemeenten, een beperkt aantal kunstenaarsinitiatieven financieel te ondersteunen. 'Hiervoor komen activiteiten van kunstenaarsinitiatieven in aanmerking die op basis van hun activiteiten in het verleden en hun plannen voor de toekomst blijken te geven van een goede artistieke kwaliteit en een heldere visie hebben op de presentatie aan het (potentiële) publiek (aanvraag geldstroom BKV, 2005 – 2008).

Gemeentelijk beleid

Veel gemeenten ondersteunen kunstenaarsinitiatieven en presentatie instellingen in hun gebied, zowel in hun presentatie als exploitatie. De gemeente *Utrecht* doet dat met BAK (ontstaan als initiatief, nu een presentatie instelling) allerlei initiatieven als Casco, Lazy Marie, Expodium enzovoort. In *Arnhem* ontstonden recent broedplaatsen als de Cultuurherberg en de Melksalon, naast reeds bestaande kunstenaarsinitiatieven als G.A.N.G., Canvas en Komma 4. De gemeente vindt deze belangrijk 'voor de fijnmazigheid van de culturele infrastructuur van Arnhem en dragen met hun eigen aanbod bij aan variatie en vernieuwing in het culturele veld' (aanvraag geldstroom BKV). De gemeente *Maastricht* reserveert in haar plannen voor de geldstroom BKV een budget van 19.000 Euro voor de financiële ondersteuning van projecten van kunstenaarsinitiatieven.

2. Broedplaatsen

'Bij broedplaats gaat het om het mengen van functies, mensen en ideeën. Om kruisbestuiving, confrontatie en symbiose. Om de combinatie van low budget en no budget. En om het succes en de

vele mislukkingen die daarmee gepaard gaan' (Wijn, 2003, p151). Op basis hiervan komt Wijn tot een definitie van broedplaats:

'Een aanzienlijk complex van werk-en oefenruimten dat het individuele kunstenaars en groepen mogelijk maakt onder de juiste financiële en facilitaire condities en in een inspirerend klimaat kunst te produceren; de mogelijkheid om werken te combineren met wonen en de tegenwoordigheid van meerdere kunstdisciplines kunnen het functioneren van de broedplaats versterken'. Opvallend is dat Wijn in zijn definitie de presentatie functie niet heeft genoemd.

De broedplaatsen 'avant la lettre' kwamen in eerste instantie vanzelf tot stand, veelal vanuit 'kraaksituaties' of semi permanent gebruik. Vanaf het midden van de jaren '90 ontstond gebrek aan goede accommodatie, vanwege de toenemende druk op de onroerend goed markt, vooral in de grote steden. De werksituatie van kunstenaars kwam hiermee steeds meer onder druk te staan. Een aantal gemeenten neemt deze problematiek zeer serieus. Zo heeft de gemeente Amsterdam circa 35 mln Euro uitgetrokken om zo'n 2000 kunstenaars aan atelierruimte te helpen.

Het belang van broedplaatsen reikt verder dan alleen de voedingsbodem voor een rijke kunstproductie. Broedplaatsen zijn onontbeerlijk voor goed functioneren van het Kunstvakonderwijs. Studenten en net afgestudeerden willen natuurlijk ook atelier – en presentatieruimten huren. Daarbij is het belangrijk om eigen initiatief te belonen.

Rijksbeleid

In de Cultuurnota 2005 – 2008 constateert staatssecretaris voor cultuur dat er onvoldoende variatie is in de mogelijkheden voor beeldend kunstenaars om zich aan het publiek te presenteren. 'Dit gaat ten koste van de ontwikkeling en doorstroming van talentvolle kunstenaars, die nog niet rijp zijn om te exposeren in gevestigde musea, maar wel potentieel hebben om een publiek van kijkers en kopers aan zich te binden'(p.33) en: 'De geldstroom BKV wordt voortaan vooral gebruikt ter versterking van de infrastructuur, vooral bestaande uit gemeenschappelijke faciliteiten voor kunstenaars, zoals ateliers, broedplaatsen en technische voorzieningen, bijvoorbeeld op het gebied van nieuwe media'. Deze doelstelling zien we terug in de plannen die door gemeenten en provincies in dit kader zijn ingediend.

Provinciaal beleid

Broedplaatsen ontstaan veelal in een stedelijke omgeving, waar een concentratie van culturele bedrijvigheid te vinden is. Provincies vervullen in deze soms een rol in het kader van hun gebiedsgebonden (ISV, GSB) beleid, wanneer zij collectieven van regionaal of provinciaal belang steunen, veelal in combinatie met de betreffende gemeente. Hiervoor hebben wij bij de ondersteuning van kunstenaarsinitiatieven reeds enkele voorbeelden genoemd. De provincie Groningen noemt expliciet de broedplaatsen als onderdeel van de 'creatieve stad'. In dit kader zijn de provincies natuurlijk aangewezen op een goede samenwerking met de (grotere) gemeenten in hun gebied.

Gemeentelijk beleid: voorbeelden

De eerste gemeente die breuduit in het nieuws kwam met de broedplaatsen was *Amsterdam*. Ontruiming en de dreiging daartoe van vrijplaatsen als gevolg van de bouwplannen voor het Oostelijk Havengebied en de IJ oevers leidden er toe in augustus 1998 de krakerscollectieven (een kleine 700 personen) de gemeenteraad verzochten om 'een constructief vestigingsbeleid voor deze doelgroep van jonge cultuur -economische aanwas' (www.broedplaatsamsterdam.nl). Dit leidde via een besluit van de gemeenteraad tot het project Broedplaats, waarvoor in juni 2000 een plan van aanpak is gemaakt. De gemeente geeft als overwegingen hiervoor dat broedplaatsen betekenis hebben voor de sociale infrastructuur van de stad (leefbaarheid, wonen, werken) en de stadseconomie (aantrekkelijkheid voor toeristen). Het plan van aanpak, te vinden op voornoemde website, stelt als voornaamste doel het realiseren van kleinschalige infrastructuur voor (overwegend) niet commerciële, culturele ondernemers. De gemeente reserveerde 35 mln Euro voor het plan.

In de Puddingfabriek in *Groningen* hebben zich mediamakers van verschillende disciplines verenigd: muziek, video, animatie, 3D visualisaties, software ontwerp, urban adventures en communicatie trajecten (www.puddingfabriek.nl). Er zijn 20 bedrijfjes gevestigd, die met elkaar netwerken, concepten ontwikkelen enzovoort. De ontmoetingsplaats voor kunst, kennis en commercie, zo noemen zij zich op hun website.

De gemeente *Deventer* heeft plannen om een aantal voormalig bedrijfspanden in het oude Havenkwartier geschikt te maken als broedplaats voor creatieve bedrijvigheid, in ieder geval voor een tijdelijke periode van vijf jaar. De broedplaats moet ruimte bieden aan beeldende kunst, theater, grafische vormgeving, architecten, nieuwe media enzovoort. Er moet ruimte komen voor ontmoeting (met name tussen de culturele sector en economie), discussie en publieksactiviteiten. Er is ook een horeca ondernemer geïnteresseerd in vestiging in het gebied.

Overigens wijzen sommigen er op dat de term broedplaats op veel plekken inmiddels ‘vervuild’ is geraakt en wordt gebruikt voor initiatieven die deze naam niet verdienen, bijvoorbeeld wanneer er atelierruimten in één gebouw zijn gevestigd. Een broedplaats veronderstelt een menging van de functies werken en presenteren en verbindingen met het (cultureel) ondernemerschap.

VNG, 1 december 2005

8. Heeft u informatie over kunstuitlenen?

Inleiding

In Nederland zijn er circa 90 niet-commerciële kunstuitlenen.

De toekomst van de kunstuitleen is in veel gemeenten en provincies een actueel gespreksonderwerp. Daarbij wordt vooral gesproken over meer marktgericht werken en de onderbouwing van overheidssubsidie voor deze voorziening. Concrete aanleiding voor dit gesprek was vooral het eindrapport van Berenschot over de Toekomst van de kunstuitleen (mei 2001) en het daarop volgend debat.

In deze notitie willen wij u handvatten bieden om ook in uw gemeente over de kunstuitleen na te denken. Daarbij besteden wij aandacht aan de volgende aspecten:

1. Functie en doelstellingen
2. Organisatievorm
3. Activiteiten
4. Publiek
5. Huisvesting
6. Exploitatie / personeel
7. Relatie tussen Kunstuitleen en gemeente
8. Actuele ontwikkelingen: landelijk en gemeentelijk.

Voor meer uitgebreide documentatie over de Kunstuitleen verwijzen wij naar de VNG publicatie Kunstuitleen en cultuurpolitiek (1999) en naar de website van de landelijke Federatie Kunst Uitleen (www.fku.nl)

1. Functie en doelstellingen

Een kunstuitleen is een instelling die hedendaagse beeldende kunst en publiek dichter bij elkaar brengt, in de eerste plaats door het uitlenen en verkopen van kunstwerken en daarnaast door voorlichtende, informatieve en educatieve activiteiten. Veel mensen zijn weinig bekend met hedendaagse beeldende kunst. Het ontbreekt hen soms aan kennis van en ervaring met kunst of eenvoudigweg aan financiële middelen om kunst te kopen. De kunstuitleen is een middel om deze groep 'niet-gebruikers' te interesseren voor beeldende kunst, maar biedt ook een reeds geïnteresseerd publiek gelegenheid om kunst in huis te halen. Om de bemiddeling tussen kunst en publiek te kunnen uitvoeren, beschikt de kunstuitleen over een representatieve collectie hedendaagse beeldende kunst. Deze collectie wordt verworven door rechtstreeks van professionele beeldend kunstenaars aan te kopen en in te huren.

Doelstellingen van de kunstuitleen zijn:

- verspreiding van een representatieve collectie hedendaagse beeldende kunst, samengesteld op basis van kwaliteitscriteria, onder een zo groot mogelijk publiek.
- het stimuleren van de belangstelling voor en het bevorderen van betrokkenheid bij hedendaagse beeldende kunst door het geven van voorlichting en het organiseren van educatieve projecten (ter bevordering van cultuurparticipatie)
- het versterken van de economische positie van beeldende kunstenaars door middel van marktverruimende, promotionele en inkomstenvormende activiteiten.

In de recente discussies rond het Berenschot rapport wordt een onderscheid gemaakt tussen SBK instellingen (Stichting Beeldende Kunst) en CBK achtige instellingen (Centrum Beeldende Kunst). Een SBK is een instelling die zich beperkt tot verhuur, huurkoop en verkoop van hedendaagse beeldende kunst. Daarnaast zijn instellingen, die een breder aanbod hebben, met activiteiten op terreinen als educatie, participatie, tentoonstellingen, advies, bemiddeling en kunst in de openbare ruimte (CBK).

De landelijke Federatie Kunstuitleen hanteert nu de nieuwe term kunstcentra, waarbinnen onder meer een kunstuitleen, maar ook educatieve en andere taken ondergebracht zijn.

Uit de resultaten van het onderzoek van Berenschot blijkt dat slechts 6 van de 33 respondenten als CBK gekarakteriseerd kan worden. Een CBK lijkt alleen haalbaar wanneer er een verzorgingsgebied is met een behoorlijke omvang (Berenschot stelt 100.000 inwoners), er veel kunstenaars zijn, voldoende

draagvlak bij de lokale en regionale overheid en er een minimale organisatie van 5 fte tot stand gebracht wordt, zo vindt men. In kleinere gemeenten zou een CBK opzet dan ook alleen gerealiseerd kunnen worden in samenwerking met andere gemeenten in de regio. De VNG gaat ervan uit dat gemeenten met meer dan 90.000 inwoners een alomvattend cultuurbeleid hebben, waarbinnen ook een CBK opgenomen kan zijn (het gaat hier om ongeveer 30 gemeenten).

2. Organisatievormen.

Kunstuitlenen treft men aan in verschillende organisatievormen, van de zelfstandige SBK in een provinciestad (verzorgingsgebied circa 215.000 inwoners) tot een kunstuitleen als onderdeel van een CBK in een centrumgemeente (bedient circa 500.000 inwoners).

Een andere vorm is een provinciale SBK, met filialen in de gehele provincie ((700.000 inwoners).

3. Activiteiten.

De verspreiding van de collectie geschiedt door uitlenen en verkopen van kunstwerken uit de kunstuitleencollectie. De meeste kunstuitlenen hanteren daartoe een systeem van leen - en spaarabonnementen. Daarnaast geeft men veelal voorlichting over beeldende kunst: PR / folders, presentaties, rondleidingen, abonnementen voor scholen. De kunstuitleen organiseert educatieve activiteiten, zoals groepsgerichte of individuele cursussen en activiteiten samen met scholen of instellingen voor kunstzinnige vorming. Samenwerking met scholen vindt vaak plaats binnen het project Cultuur en School en het vak CKV 1. De FKU heeft onlangs een publicatie uitgebracht over kunsteducatie onder de titel 'Kunst boeit mij niet' (mei 2003).

In deze publicatie schetst men welke bijdrage kunstcentra kunnen leveren aan educatie, met allerlei voorbeelden, van schoolabonnementen tot projecten als Kunstenaar in de klas en de kinderkunstuitleen. Tot slot versterkt de Kunstuitleen de economische positie van beeldend kunstenaars door rechtstreeks van hen kunstwerken te kopen of huren of - meer incidenteel - door opdrachten te verstrekken.

4. Publiek van de kunstuitleen.

De kunstuitleen heeft verschillende typen klanten: particulieren, non-profit –organisaties als scholen en overheidsinstellingen en bedrijven. In totaal waren er in 1999 73.217 abonnementen, merendeels particulieren (56.922), maar ook bedrijven (10.225) en instellingen (6.040) (bron: Berenschot). In 2001 was er ongeveer eenzelfde aantal abonnees. De bezoekers zijn in dat jaar ook geteld, namelijk 285.000, terwijl er 100.000 leerlingen in het basis en voortgezet onderwijs zijn bereikt.

5. Huisvesting.

De huisvesting van een kunstuitleen heeft ruimtelijk idealiter de volgende faciliteiten: een expositieruimte, uitleenruimte met balie, depot, documentatie - of leeshoek, ruimte voor videokunst, kantoor en een 'winkel' voor het verkopen van kleinere objecten. In de praktijk varieert de huisvesting van tamelijk ruim tot krap bemeten, hetgeen natuurlijk consequenties heeft voor de dienstverlening. In veel gevallen zijn kunstuitlenen niet zelfstandig gehuisvest, maar 'inwonend' bij een bibliotheek (Rijswijk, Amstelveen), multifunctioneel centrum (Etten Leur) of museum (Helmond).

6. Exploitatie / personeel.

De kunstuitleen wordt gefinancierd door eigen inkomsten en subsidies van gemeente en provincie, ieder ongeveer voor de helft. Gemiddeld is men voor dekking van de kosten voor circa 64% afhankelijk van overheidssubsidie. Eigen inkomsten komen vooral uitverkoop van uitleenabonnementen en kunstwerken. De gemeentelijke subsidie is meestal een substantiële bijdrage aan de exploitatie: kosten van personeel (30%), algemene kosten (29%), kosten collectievorming (27%), huisvestingskosten (12%) en kosten PR en marketing (2%) (bron: Berenschot). Bij een gemiddelde kunstuitleen is de personeelsbezetting 3,3 fte. Onder de kunstuitlenen zijn echter veel kleine instellingen die het slechts met 1,5 fte moeten doen. Er zijn slechts een paar grote instellingen, die een breder takenpakket hebben (CBK). De gemiddelde kosten van een kunstuitleen variëren nogal. Ze zijn onder meer afhankelijk van huisvestingslasten en functies die naast het uitlenen worden uitgevoerd. Kleinere kunstuitlenen hebben over het algemeen een begroting met een omvang van één à twee ton in Euro's.

7. Relatie kunstuitleen - gemeente

Een van de belangrijkste middelen die gemeenten kunnen helpen om een gericht beleid te voeren ten aanzien van de kunstuitleen is budgetsubsiëring. Dit geeft de mogelijkheid om verantwoordelijkheden te scheiden en meerjaren contracten te sluiten en het geeft de kunstuitleen ruimte om zich ondernemend op te stellen. In de VNG publicatie Kunstuitleen en cultuurpolitiek (1999) is een onderdeel opgenomen over budgetsubsiëring, met voorbeelden van prestatie afspraken (hoofdstuk 7). Daarin worden prestatie afspraken ingedeeld in verschillende categorieën: beheer / collectie, uitleen, presentatie / promotie, informatie / documentatie, educatie en overige activiteiten. Tevens worden algemene prestaties benoemd, zoals het aantal ingeschreven abonnees, aantal uitgeleende werken etc. Ook rond tarieven, personeel en kwaliteitstoetsing worden mogelijke afspraken beschreven.

De VNG deelt de analyse dat vooral kleine kunstuitlenen het moeilijk zullen krijgen en dat schaalvergroting kan helpen om dit op te lossen: aanhaken bij een regionaal werkend CBK of SBK ligt dan voor de hand. Op voorhand valt niet te zeggen of een kunstuitleen kostendekkend, dus zonder subsidie, geëxploiteerd kan worden. Dat hangt onder meer af van het potentieel aan klanten, maar ook van de samenstelling van de collectie. In regio's met een beperkt aantal klanten is de exploitatie van een zelfstandig functionerende kleine kunstuitleen lastig zonder subsidie rond te krijgen. Een collectie kan uit lastig uitleenbaar werk bestaan: trendzettend en vernieuwend werk, kwetsbare kunst of kunst die niet makkelijk thuis een plek kan krijgen, zoals installaties. Juist dergelijke kunst zou in educatieve projecten centraal kunnen staan.

8. Actuele ontwikkelingen

In een aantal gemeenten zijn kunstuitlenen onderwerp van bezuiniging en zijn processen van schaalvergroting en fusie gaande, of wordt van de kunstuitleen verwacht dat deze op commerciële basis gaat werken. Recent voorbeeld is de beëindiging van de gemeentelijke subsidiëring van de kunstuitleen in Leiden. Verschillende organisaties hebben zich gemeld om deze kunstuitleen over te nemen, evenwel zonder resultaat. De gemeente wil haar geld nu gaan inzetten op andere vormen van cultuurspreiding en -educatie. Zwolle heeft 10% bezuinigd op de subsidie voor de kunstuitleen en deze heeft vervolgens de tarieven verhoogd.

Inmiddels is een aantal kunstuitlenen ontstaan dat op commerciële basis functioneert. Zij bedienen zowel bedrijven als particulieren. Een bekend voorbeeld is de Stichting Beeldende Kunst Amsterdam, die per oktober 2003 elf vestigingen heeft in het land en samenwerkings-overeenkomsten met kunstuitlenen in Hellevoetsluis, Zeeland en Groningen. De SBK heeft de kunstuitlenen in Helmond, Oosterhout en Breda overgenomen. Overigens heeft de SBK zich nu in Den Helder gevestigd naast de door de gemeente gesubsidieerde kunstuitleen. De SBK is in een bijzondere positie omdat zij 'om niet' de kunstwerken die niet elders geplaatst konden worden uit de landelijke BKR-collectie heeft overgenomen: 40.000 werken.

Er zijn ook andere partijen dan SBK Amsterdam in de markt voor overname / samenwerking. Wanneer de gemeente en kunstuitleen deze weg willen inslaan, dan is het raadzaam om daartoe een slagvaardige commissie samen te stellen, met daarin bijvoorbeeld een manager van de gemeente, een vertegenwoordiger van de kunstuitleen en anderen. Ook de landelijke Federatie Kunstuitleen is in dit soort gevallen beschikbaar als adviseur. Een aandachtspunt hierbij is dat voor overname van de collectie die door derden (provincie, fondsen) is gefinancierd toestemming van deze partijen nodig is. De vraag of een commerciële kunstuitleen andere soort werken heeft dan de gesubsidieerde wordt door de FKU onderzocht. Nog in 2003 verschijnt hierover een rapportage.

Samenwerking biedt het voordeel van een grotere collectie, met meer keus voor de leners.

In Heerlen is in 2003 de Kunstuitleen verhuisd van de Stadsgalerij naar de bibliotheek. Een dergelijke 'pooling' tussen kunstuitleen, bibliotheek en museum zien we op meer plekken.

Samenwerking drukt de overheadkosten van de kunstuitleenfunctie, maar biedt tevens mogelijkheden om taken als kunsteducatie en publiekswerving met meer inzet aan te pakken. De vergroting van collecties geeft ruimere mogelijkheden voor klanten. In het land zijn diverse voorbeelden van

samenwerking op regionale of provinciale schaal, onder meer in Zuid-Holland waar in de regio Waterland de kunstuitlenen elkaar hebben gevonden (onder meer Schiedam, Maassluis).

Geldstroom Beeldende kunst en Vormgeving

De VNG is in gesprek geweest met het ministerie van OCenW over de toekomst van de Geldstroom Beeldende kunst en Vormgeving/BKV. In de huidige situatie wordt circa 30% van de totale Geldstroom (18 mln Euro) aangewend ten behoeve van de financiering van de kunstuitlenen. De Geldstroom mag vanaf 2005 niet meer gebruikt worden voor aankopen en huurvergoedingen bij de kunstuitlenen. Redenen hiervoor zijn onder meer de grote onuitleenbare collectie, het terugdringen van de subsidie afhankelijkheid van kunstenaars en het bevorderen van marktwerking. Tevens wil het Rijk middelen meer inzetten voor infrastructuur, samenwerking, ontwikkeling en experiment. Bovendien wordt de Geldstroom per 1 januari 2005 niet langer aan 30 maar nog slechts aan 14 gemeenten rechtstreeks verstrekt. De provincies moeten de aanwending van hun Geldstroommiddelen eveneens herijken: ze dienen deze te concentreren op die gemeenten, voorzieningen en activiteiten die van wezenlijk belang zijn voor de beeldende kunstinfrastructuur in hun gebied. Het is aan te raden dat de provincies na overleg met in elk geval de vestigingsgemeenten bij hun uiteindelijke beslissingen de aanwezigheid van de markt en van andere culturele voorzieningen en activiteiten meewegen om uiteindelijk te beslissen of er kunstuitlenen moeten blijven en waar deze het beste gepositioneerd kunnen worden.

VNG, 1 april 2004

9. **Heeft u informatie over onderhoud van beeldende kunst door gemeenten**

De VNG heeft in samenwerking met het Instituut Collectie Nederland een publicatie over onderhoud laten verschijnen met als titel 'Beelden buiten beheer en behoud'.

(..)

10. Heeft u informatie over opdrachten(beleid) beeldende kunst van gemeenten, provincies en Rijk?

Vooraf

Tot in het midden van de 19^e eeuw werkten beeldend kunstenaars nog hoofdzakelijk in opdracht van hoogwaardigheidsbekleders van kerk en staat, adellijke personen en gegoede burgers. De relatie tussen vraag en aanbod was persoonlijk en direct. Met het wegvallen van deze traditionele opdrachtgevers veranderden de opvattingen over kunstenaarschap en kunst sterk. De nadruk kwam te liggen op artistieke vrijheid en autonomie van de kunst. Deze ontwikkeling vond niet plaats in de leefomgeving of ervaringswereld van het grote publiek, maar binnen de muren van galleries en musea, in dialoog met een klein publiek van specialisten en kunstliefhebbers. De kunstenaar trok zich terug in zijn atelier en kreeg nog maar beperkt de gelegenheid om een grote opdracht uit te voeren. De inrichting van de publieke ruimte werd exclusief het terrein van architecten en ingenieurs.

Aanvankelijk aarzelend zijn in de loop van de 20^e eeuw Nederlandse overheden, voornamelijk grote steden en de rijksoverheid, weer meer opdrachten aan beeldende kunstenaars gaan verstrekken. Dat gebeurde hoofdzakelijk op die terreinen waarop zij zelf als bouwheer optraden of waarop zij de opdrachtgevers van gebouwen met een publieke functie subsidieerden. In deze tijd ontstonden ook de percentageregelingen, eerst bij het rijk en later ook bij gemeenten.

Hierna gaan wij achtereenvolgens in op:

- rijksbeleid opdrachten beeldende kunst
- gemeenten en opdrachten beeldende kunst

(zie voor een uitgebreid exposé over het beeldende kunstbeleid in Nederland de bijdrage van Dhr. P. Ligthart in het Handboek Cultuurbeleid, Reed – Elsevier , 2004).

Rijksbeleid

1. Algemeen.

Het Rijk kent percentageregelingen voor kunsttoepassingen bij gebouwen van gezondheidszorg en bij onderwijsinstellingen voor hoger en wetenschappelijk onderwijs. Deze regelingen houden in dat een bepaald percentage van de geraamde bouwkosten is gereserveerd voor de nieuwbouw van rijksgebouwen en onderwijsinstellingen.

2. Mondriaanstichting.

De Mondriaan Stichting is een rijksfonds dat als doel heeft: bevorderen van afname van beeldende kunst en vormgeving van goede kwaliteit alsmede het bevorderen van de kwaliteit van de uitoefening van museale activiteiten. Daarbij richt men zich niet op kunstenaars (dat doet het Fonds Beeldende Kunst, Bouwkunst en Vormgeving), maar op organisaties op het terrein van beeldende kunst en musea. Een van de regelingen voor incidentele subsidies van de stichting is gericht op opdrachten beeldende kunst, fotografie en vormgeving.

De Mondriaan Stichting kan opdrachten van hoge kwaliteit ondersteunen die gerealiseerd worden op uitnodiging van een opdrachtgever en waarvan het resultaat openbaar toegankelijk is. Voor dergelijke opdrachten kunnen bedrijven, instellingen of overheden de Mondriaan Stichting om een financiële bijdrage vragen.

3. Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR)

De SKOR onderscheidt zich van de Rijksgebouwendienst van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM), een belangrijke opdrachtgever in het kader van de 1,5% -regeling bij rijksgebouwen, doordat het geen gebouwen of terreinen in beheer heeft, niet gebonden is aan een plek en in principe met opdrachtgevers in het hele land samenwerkt. Het verschil met de Mondriaan Stichting bestaat er uit dat deze laatste alleen subsidies verstrekt.

Tot het werkterrein van de SKOR behoren projecten in de ruimtelijke ordening en infrastructuur. De stad, het landschap en de inrichting van de openbare ruimte, alsmede de relatie daartussen, behoren tot de belangrijkste aandachtsgebieden van de SKOR. De nadruk komt te liggen op de culturele betekenis van de ruimtelijke ordening. Naast kleinere projecten werkt de SKOR in opdracht van gemeenten en ministeries aan grootschalige projecten, waarbij in de meest brede betekenis onderzoek wordt gedaan naar de culturele component van de ontwikkeling van ons landschap. Voorbeelden zijn het kunstenplan voor de VINEX locatie Leidsche Rijn, voor de HSL – Zuid, voor De Betuwelijn en de planologische studie voor de landschapsinrichting in Twente. In dit verband werkt de SKOR ook nadrukkelijk samen met kleine gemeenten en instellingen. Grote onderwerpen als de 5^e nota Ruimtelijke Ordening worden ook vanuit een plaatselijke optiek benaderd. Dergelijke projecten zijn betrekkelijk nieuw en in de kunstwereld nog nauwelijks bekend. In eerste instantie zullen ze een onderzoekend en procesmatig karakter hebben en niet altijd tot een concreet kunstwerk leiden. In dat geval zal het proces in een boek, film of cd-rom worden vastgelegd.

Tevens organiseert de SKOR manifestaties met een kortere looptijd die niet direct aan een specifieke plek gebonden zijn, waarbij het gaat om nieuwe ontwikkelingen in de kunst te toetsen en met nog onbekende, jonge kunstenaars te werken. Voorbeelden zijn een manifestatie in 2001 bij De Verbeelding in Zeewolde over natuur, cultuur en kunst of een kunstmanifestatie in 2002 in de gemeente Venray, die in het teken van de psychiatrie stond. Steeds is er bij deze manifestaties sprake van een centraal thema en een onderzoekende werkwijze.

Naast kunstprojecten op het gebied van de ruimtelijke ordening en manifestaties met een experimenteel karakter blijft de SKOR zich bezighouden met traditionele kunst opdrachten voor diverse opdrachtgevers als gemeenten, scholen en ziekenhuizen. Vaak gaat het hier om projecten met autonoom werkende kunstenaars in een afgebakende omgeving. Tot slot zijn er projecten die de SKOR zelf start, bijvoorbeeld om een opdrachtgever enthousiast te maken of omdat het belangrijk is voor de ontwikkeling voor de ontwikkeling van de beeldende kunst. De SKOR stelt in dat geval beeldende kunstenaars in staat om te experimenteren.

De SKOR is aanspreekpunt voor opdrachtgevers (waaronder ook gemeenten) en kunstenaars. Zij kunnen zich tot de SKOR wenden voor advies (een gesprek, raadplegen documentatie over kunstenaars). SKOR gaat alleen een intensievere samenwerking aan bij projecten die in hun ogen een bijzonder karakter hebben.

Communicatie en voorlichting zijn twee belangrijke functies van de SKOR, waarbij het gaat om bekendheid te geven aan de resultaten van de eigen activiteiten, het stimuleren van het debat over kunst en openbare ruimte en uitwisseling van kennis en ervaring tussen professionele krachten op het gebied van kunst opdrachten ook bij gemeenten en provincies. Daarom is de documentatie over de projecten bij de SKOR geautomatiseerd en geschikt gemaakt voor publicatie op de website van SKOR. Tevens wordt zoveel mogelijk samengewerkt met binnenlandse instellingen als STROOM Haags Centrum Beeldende Kunst en de Rijksgebouwendienst, maar ook met buitenlandse partners, onder meer door deelname aan buitenlandse symposia, het houden van lezingen in het buitenland en het rondleiden van buitenlandse curatoren in Nederland.

Voor al deze activiteiten beschikt de SKOR in de periode 2001 – 2004 over een jaarbudget van ruim 2,5 miljoen euro.

4. Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (Fonds BKVB).

Het Fonds houdt zich bezig met subsidieverlening aan individuele beeldend kunstenaars (vormgevers en architecten). Het is een particuliere stichting met een verordenende bevoegdheid, die voor zijn taakuitoefening volledig door het Ministerie van OCW wordt gefinancierd. Elders op deze website is reeds een overzicht gegeven van de regelingen van dit fonds (basisstipendia, productiesubsidie enzovoort, zie de documentatie over individuele kunstenaars).

Het fonds financiert niet direct opdrachten in de openbare ruimte, maar heeft wel projectsubsidies. Die zijn bedoeld voor uiteenlopende artistieke werkplannen van kunstenaars, die in de tijd begrensd zijn en die een concreet resultaat hebben. Daarbij kan het gaan om het maken van een installatie, het verrichten van onderzoek, de realisatie van nieuwe werken voor een tentoonstelling of een reeks foto's

rond een bepaald thema. Aanvragen kunnen het gehele jaar door worden ingediend (zie voor meer informatie www.fondsbkvb.nl)

Gemeentelijk opdrachtenbeleid

De gemeenten zijn naast het Rijk belangrijke opdrachtgevers op het terrein van beeldende kunst. De Geldstroom BKV is voor gemeenten aan belangrijke stimulans geweest in het opdrachtenbeleid. Veel gemeenten en een aantal provincies hebben een eigen opdrachtenregeling in het leven geroepen. De opdrachten van gemeenten worden in bijna 90% van de gevallen verleend aan kunstenaars uit de eigen stad of regio. Daarbij gaat het vaak om expliciet beleid, waarin bijvoorbeeld het bevorderen van de inkomensvorming van lokale kunstenaars een rol speelt.

Uit onderzoek blijkt dat gemeenten van hun budget uit de geldstroom bijna 10% besteden aan eigen aankopen en opdrachten. Bij de G4 is dat zo'n 17%: zij besteden relatief meer geld aan opdrachten dan andere gemeenten.

Gemeenten kunnen ook geld voor opdrachten krijgen van provincies.

Het gemeentelijk opdrachtenbeleid omvat in de praktijk vooral beeldende kunst in de openbare ruimte. Het komt echter ook voor dat opdrachten worden verstrekt van andere aard, zoals grafiekmappen, relatiegeschenken, jaarverslagen en straatmeubilair. Over inspirerende voorbeeld van opdrachten, instrumenten en procedures van gemeentelijk opdrachtenbeleid beeldende kunst is uitgebreid geschreven in de Handreiking Beeldende kunst in de openbare Ruimte (Cultuurfonds BNG, 2000, te bestellen bij de VNG - uitgeverij, tel. 070-3738888). Hierna gaan wij kort in op thema's die in deze publicatie uitgebreider behandeld worden, zoals:

- a. de gemeente als opdrachtgever
- b. de opdracht
- c. het kunstwerk

ad a. De gemeente als opdrachtgever.

Beeldende kunst is een belangrijk instrument in de profilering van gemeenten. In een tijd van uniformiteit als gevolg van eenvormige architectuur, standaardisatie van straatmeubilair en vestiging van internationale winkelketens zorgt beeldende kunst voor het onderscheidend karakter. Menige gemeente realiseert projecten rond stad- en dorpsvernieuwing. Projecten op VINEX -locaties bieden de mogelijkheid om kunst in een vroegtijdig stadium te realiseren.

Het besef dat de visuele kwaliteit van beeldende kunst in de openbare ruimte een belangrijke bijdrage levert wordt breed gedragen. Daarbij maken bestuurders steeds meer gebruik van instrumenten die ter beschikking staan in het cultuurbeleid, zoals het verstrekken van opdrachten aan kunstenaars en vormgevers.

Een andere belangrijk ontwikkeling is dat er steeds meer een geïntegreerd opdrachtbeleid ontstaat, waarbij verschillende partijen een rol spelen, zoals stadsontwikkeling, stadsbeheer, monumentenzorg en ruimtelijke ordening.

De aandacht voor de openbare ruimte en de rol die kunst daarin kan spelen zijn in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Daarbij gaat de aandacht uit naar de relatie tussen de kunst en de plek waar deze gerealiseerd wordt. Daarbij wordt ook de rol van het publiek niet uit het oog verloren.

Ad b. De opdracht

Bij opdrachtenbeleid zijn een goede oriëntatie en professionele advisering van groot belang. In de oriënterende fase worden keuzen gemaakt ten aanzien van beleid, locatie en rol van het kunstwerk, adviseurs, budget en planning. Deze keuzen bepalen in belangrijke mate een succesvolle realisatie van het kunstwerk.

In de publicatie Beeldende kunst in de openbare ruimte wordt uitgebreid ingegaan op de rol van advisering door onafhankelijke adviseurs en worden aandachtspunten gegeven waarmee een gemeente rekening moet houden.

Tevens wordt ingegaan op gemeentelijke adviescommissies (zie ook het onderdeel advisering op deze website): hun positie, taken en verantwoordelijkheden en samenstelling.

Er zijn ook andere adviseurs waar men een beroep op kan doen, zoals de provinciale Stichtingen voor Kunst & Cultuur en de commerciële adviesbureaus.

De financiering van opdrachten geschiedt uit percentageregelingen, gemeentelijke fondsen en uit andere bronnen (provincie, rijk, zie hiervoor). In de publicatie wordt ingegaan op de samenstelling van de begroting: de kosten van advies, werving, selectie en ontwerp; uitvoeringskosten en BTW. Daarna wordt ingegaan op de opdrachtformulering, selectie van kunstenaar en kunstwerk (open inschrijving, directe keuze voor één of meer kunstenaars), schetsontwerp, definitief ontwerp en het kunstwerk. Tot slot wordt ingegaan op de vormen van publieksparticipatie (gedeeld opdrachtgeverschap, inspraak of informeren).

Ad c. Het kunstwerk.

De uitvoering van het kunstwerk valt onder verantwoordelijkheid van de kunstenaar. De realisatie wordt door hem of haar zelf verzorgd of door derden, waarbij de kunstenaar dan zelf hoofdaannemer is. Alle afspraken moeten vastgelegd worden in een uitvoeringscontract en de gemeente moet rekening houden met de vereiste vergunningen en verzekeringen.

In de meeste gevallen is de opdrachtgever eigenaar van het kunstwerk, de kunstenaars blijft eigenaar van de ontwerptekeningen, maquettes en dergelijke. Het geestelijk eigendom, het auteursrecht berust altijd bij de maker. Afspraken hierover kunnen contractueel vastgelegd worden (de publicatie doet hier aanbevelingen voor).

Tot slot: na realisatie is er aandacht nodig voor onderhoud en beheer. Aan dit onderwerp is een aparte publicatie gewijd: 'Beelden buiten, beheer & onderhoud' (2003, Cultuurfonds BNG / VNG). Ook deze publicatie is te bestellen bij de VNG -uitgeverij.

Geldstroom BKV

De VNG heeft met het ministerie van OCenW nieuwe afspraken gemaakt over de Geldstroom BKV. De nieuwe criteria voor de geldstroom betekenen dat minder gemeenten direct kunnen profiteren van de rijksmiddelen (14 in plaats van 30 gemeenten). Gemeenten die een beroep moeten doen op de provincies voor de financiering van opdrachten krijgen te maken met het criterium dat in de toekomst alleen bijzondere opdrachten, meestal van bovenlokaal karakter nog gesubsidieerd mogen worden uit de geldstroom.

VNG, 1 april 2004

11. Heeft u informatie over percentageregelingen beeldende kunst?

Vooraf

Om beeldende kunstopdrachten te stimuleren heeft het Rijk in het begin van de jaren vijftig percentageregelingen ingesteld voor de nieuwbouw van rijksgebouwen en onderwijsinstellingen. Deze regelingen houden in dat een bepaald percentage van de geraamde bouwkosten is gereserveerd voor opdrachten aan of aankopen van beeldend kunstenaars. Veel gemeenten hebben analoog hieraan eigen percentageregelingen ontworpen. Deze beperken zich vaak niet tot openbare gebouwen en scholen, maar kunnen ook betrekking hebben op het bouwrijp maken van nieuwe woonwijken, aanleg van wegen, openbaar groen, bruggen, woningbouw of verkoop per vierkante meter grond.

Gemeenten zijn vrij om al dan niet een percentageregeling in te stellen. In de praktijk blijkt het een handig instrument om beeldende kunst te financieren, al dan niet in combinatie met een fonds voor beeldende kunstopdrachten. Percentageregeling kunnen mede zorgen voor enige continuïteit in de financiering van beeldende kunst, daar waar dit terrein vaak onder druk staat van bezuinigingen. De praktijk wijst uit dat een percentageregeling overigens geen keiharde garanties biedt: er moet gelet worden op de toepassing ervan!

Hierna gaan wij achtereenvolgens in op:

- het Rijk: percentageregeling, regeling voor het onderwijs, rijksfonds Mondriaanstichting en ondersteuningsorganisatie Kunst en Openbare Ruimte
- gemeentelijke percentageregelingen en gemeentelijk fonds: invoering en voorbeelden
- praktijkervaringen van gemeenten met de toepassing: beleid en uitvoering

Rijk

a. Percentageregeling Rijk

De rijksregeling in zijn huidige vorm is ontstaan in 1977, toen de minister van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening deze verbreedde en zij in principe van toepassing werd verklaard op alle projecten van de Rijksgebouwendienst voor bouw en renovatie. Ook werd een glijdende schaal van percentages voor de bepaling van het kunstbudget geïntroduceerd, afhankelijk van de totale bouwsom. Toepassing en beleid werden toevertrouwd aan een rondom de Rijksbouwmeester geformeerde groep van adviseurs beeldende kunst, die zelf als beeldend kunstenaar actief waren. De Percentageregeling beeldende kunst bij rijksgebouwen is te vinden op www.rijksbouwmeester.nl, onder de titel beeldende kunst. Deze regeling geeft aan dat bij nieuwbouw, verbouw of renovatie van rijksgebouwen inclusief de inrichting van bijbehorende terreinen die in uitvoering worden opgenomen kunst zal worden toegepast, indien de totale bouwsom de 500.000 Euro overstijgt.

b. Regeling voor beeldende kunst in het Voortgezet Onderwijs

Sinds 1 januari 1997 is de decentralisatie van de onderwijshuisvesting een feit. Er is in dit kader f 1,8 miljard overgeheveld naar het Gemeentefonds: 1,5 miljard voor het primair onderwijs (PO) en 0,3 miljard voor het voortgezet onderwijs (VO). Van dit laatste bedrag is in principe 1% bestemd voor kunstwerken die tot stand komen bij de (ver)bouw van scholen. Deze 3 miljoen is niet 'geoormerkt'. Het geld kan dus ook besteed worden aan andere huisvestingsvoorzieningen binnen PO en VO. Schoolbesturen moeten na de decentralisatie van de onderwijshuisvesting een aanvraag bij de gemeente doen voor bijvoorbeeld bouw of uitbreiding. Zij kunnen deze gepaard laten gaan met het verzoek om een gedeelte van het budget te besteden aan kunstopdrachten. Daarnaast mogen hiervoor ook eigen middelen ingezet worden. Leidraad kan zijn dat gemeente en school gezamenlijk een bedrag tot een totaal van 1% van de kale bouwsom voor een kunstopdracht uittrekken. Als een schoolbestuur naast gemeentelijke ook landelijke subsidie wil, moet het contact zoeken met de Mondriaan Stichting.

c. Rijksfonds: Mondriaan Stichting:

Tot 2001 kende de Mondriaan Stichting een tijdelijke regeling voor financiële ondersteuning van kunstprojecten in het onderwijs. Daarna werd het jaarbudget van circa € 350.000 toegevoegd aan de regeling voor ondersteuning van projecten en opdrachten beeldende kunst en vormgeving. Nu de regelingen van de Mondriaan Stichting met ingang van 2005 zijn herzien, is er geen afzonderlijke regeling meer voor opdrachten en voor kunstprojecten in het onderwijs. Zij maken deel uit van de

algemene ondersteuningsmogelijkheid voor projecten beeldende kunst en vormgeving. Voor alle aanvragen gelden nu dezelfde procedure en criteria.

Alhoewel de tot nog toe ondersteunde onderwijsopdrachten divers zijn van aard, worden zij alle gekenmerkt door professionaliteit. De kunstprojecten zijn doorgaans experimenteel: de grenzen van de mogelijkheden binnen hun context worden verkend. De kunstprojecten moeten artistiek inhoudelijk betekenis hebben binnen het gegeven kader en wel zodanig dat er een landelijke voorbeeldfunctie aan kan worden toegeschreven. De meeste door de Mondriaan Stichting ondersteunde onderwijsopdrachten zijn begeleid door professionele adviseurs of adviesbureaus. De met de onderwijsprojecten gemoeide budgetten zijn al even divers als de aard ervan.

Instellingen (of gemeenten) kunnen ondersteuning bij de Mondriaan Stichting aanvragen door middel van een aanvraagformulier. Alvorens een aanvraag in te dienen is het echter aan te raden met de projectmedewerker beeldende kunst te overleggen (aanvraagformulier en informatie over contact te vinden op www.mondriaanfoundation.nl)

d. Stichting Kunst en Openbare Ruimte

De Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR) is een landelijk opererende organisatie die bijzondere kunstprojecten ontwikkelt in relatie tot de openbare ruimte. SKOR begeleidt en adviseert organisaties die kunst op een publieke locatie willen realiseren en levert waar nodig financiële ondersteuning. SKOR is geen reguliere subsidiegever, een financiële bijdrage is altijd gekoppeld aan inhoudelijke betrokkenheid. Voor meer informatie: www.skor.nl

Gemeentelijke percentageregeling en fonds: invoering en voorbeelden

a. Invoeringsbesluit

Een gemeente die een percentageregeling wil invoeren, eventueel in combinatie met de invoering van een fonds voor beeldende kunstopdrachten en de instelling van een adviescommissie, dient dit te doen bij besluit van de gemeenteraad; het besluit moet tevens voorzien in een duidelijk protocol voor het gebruik van de regeling.

b. Voorbeelden van gemeentelijke percentageregelingen

Deze zijn opgenomen in bijlagen 1 en 2 van dit document.

De regelingen verschillen van elkaar. De eerste is gedetailleerder van aard, zowel wat betreft de soort bouwwerken / projecten waarop de regeling betrekking heeft als in de detaillering van toe te passen percentages. De eerste regeling is naast gebouwen ook van toepassing op stratenplannen, groenvoorzieningen en utilitaire werken als bruggen en viaducten. De tweede regeling is simpeler: met één percentage en een beknoptere opsomming van gebouwen en bouwwerken. Aan de hand van deze voorbeelden kunt u een voor uw gemeente passende regeling ontwerpen.

c. Fonds

Veel gemeenten beschikken naast een percentageregeling over een fonds waaruit beeldende kunstopdrachten gefinancierd worden. Het fonds kan gevoed worden door een jaarlijkse bijdrage uit de algemene middelen, de opbrengst van percentageregelingen en rentebijdringen. Het komt voor dat giften van derden worden geaccepteerd, zoals die van de aannemer die na afronding van een bouwproject bereid is bij te dragen aan een kunstopdracht. Voorstelbaar is dat giften van derden ook in een fonds gestort worden.

De instelling van een fonds biedt diverse voordelen. In het algemeen is daarmee een grotere flexibiliteit gegarandeerd bij het toepassen van de percentageregelingen. De percentages kunnen in eerste instantie zonder bezwaar berekend worden op basis van de geraamde kosten (alle stichtingskosten exclusief de grondkosten) en later worden bijgesteld aan de hand van de werkelijke kosten. Daarnaast is men dankzij een fonds niet gebonden aan de percentagegelden die een bepaald project oplevert; eventuele overschotten gaan niet verloren, maar kunnen in het fonds blijven, terwijl mogelijke tekorten uit het fonds worden bijgesteld. Wanneer door onvoorziene omstandigheden een opdracht bij een bepaald project niet gerealiseerd kan worden, kan het vrijgekomen budget in het fonds gereserveerd worden voor andere projecten. Een belangrijk aspect is dat de gelden die voor beeldende kunst zijn gereserveerd niet naar andere bestemmingen vloeien. Ten slotte kan het fonds

ook dienen voor de financiering van opdrachten die buiten het kader van de regeling vallen. Mede met het oog op deze laatste mogelijkheid kan het ook nuttig zijn om het fonds tevens te voeden uit de algemene middelen.

In de gemeentebegroting kan het fonds worden opgenomen. Het beheer ervan kan berusten bij burgemeester en wethouders, die zich laten adviseren door een commissie (de meeste gemeenten waar sprake is van beeldende kunstopdrachten hebben een adviescommissie beeldende kunst. Zie voor informatie over deze commissies het onderdeel adviescommissies op deze website).

De hoogte van de bijdrage uit de algemene middelen varieert sterk per gemeente, afhankelijk van de ambities en budgettaire mogelijkheden.

Het verdient aanbeveling om bij het instellen van een fonds ook een reservering te maken voor het onderhoud van de kunstwerken. Gemeente die dit nalaten, zien zich later geconfronteerd met achterstallig onderhoud, waarvoor dan alsnog extra middelen gereserveerd moeten worden.

Praktijkervaringen van gemeenten met de toepassing van de procentageregeling: beleid en uitvoering

a. Beleid

Veel gemeenten hebben reeds lange tijd een procentageregeling voor beeldende kunstopdrachten. Er zijn verschillen de grondslag waarop deze regelingen zijn gebaseerd, variërend van een beperkte grondslag (verbouw of nieuwbouw van door de gemeente te realiseren panden) tot breed: civiele werken, nieuwbouwwijken / uitleggebieden, stadsvernieuwing enzovoort.

De gemeente *Zoetermeer* heeft een regeling voor openbare gebouwen, grondexploitatie en herinrichting. *Zwolle* heeft een regeling die ook van toepassing is op Vinex locaties en bedrijfsterreinen.

Gemeenten als *Groningen*, *Hellevoetsluis* en *Zoetermeer* hebben beleidsuitgangspunten geformuleerd voor de toepassing van beeldende kunst. Zo heeft de gemeente Groningen in de nota 'Kunst op straat en beeldenbeheer' (2004 – 2008) de volgende uitgangspunten bepaald voor de opdrachten:

'- aansluiten met kunstwerken bij stedelijke ontwikkelingen

-kiezen van een bijzondere, architectonische of stedenbouwkundige setting, als aanleiding voor een gezichtsbepalend werk

-voortzetten nieuwe media in parkeergarages

-realiseren van kunst in een educatieve omgeving – de Vensterscholen

- organiseren van tijdelijke kunstprojecten'.

Verder formuleert men beleid voor beheer van kunst op straat en het verhogen van publieksbereik.

Door deze uitgangspunten te formuleren wordt gekozen voor plekken waar beeldende kunstopdrachten het best gerealiseerd kunnen worden.

b. Uitvoering

Praktijken rond de toepassing verschillen sterk tussen gemeenten. In ieder geval is het nodig dat er een duidelijk ambtelijk aanspreekpunt is binnen de organisatie voor beeldende kunstopdrachten. Verder is het bevorderlijk als ook anderen binnen de organisatie letten op / verantwoordelijkheid nemen voor daadwerkelijke toepassing van de regeling, bijvoorbeeld op afdelingen ruimtelijke ordening / stedenbouw en financiën. De gemeente *Alkmaar* heeft een lange traditie van toepassing van de regeling, die al in 1953 is ingesteld. Naast de cultuurambtenaar letten ook het bestuur en andere ambtelijke afdelingen op de toepassing. De regeling daar is van toepassing op nieuw - en verbouw van door de gemeente te realiseren panden. Jaarlijks wordt gemiddeld voor 100.000 Euro aan opdrachten gerealiseerd.

De bedragen die gemoeid zijn hiermee verschillen sterk tussen gemeenten, ook afhankelijk van de gemeentegrootte. Ook in Alkmaar vraagt de consequente toepassing van de regeling om alertheid. Een actuele ontwikkeling is dat bij de realisatie van percentage opdrachten steeds meer samen met bewoners wordt gewerkt. Deze wijze van interactief werken en ruimte geven voor inspraak heeft ook gevolgen voor de beeldende kunstopdrachten. In deze opdrachten is essentieel dat er autonome ruimte is voor de kunstenaar om de opdracht uit te voeren, al moet die daarbij natuurlijk rekening houden met randvoorwaarden van ruimtelijke en sociale aard. Deze ruimte moet vaak worden 'bevochten', door de

afdeling cultuur of een CBK. In veel gevallen ontstaat dan een situatie waarin door kunstenaar en bewoners met enthousiasme aan de opdracht wordt gewerkt.

VNG, 1 december 2005

Bijlage 1, voorbeeld percentageregeling 1

(uit 'Een handleiding gemeentelijk cultuurbeleid, Wijn, 2003)

De raad der gemeente .....

Gezien het voorstel van burgemeester en wethouders van .....

Besluit:

I Vast te stellen een percentageregeling beeldende kunst;

II te bepalen dat:

1 de hoogte van de percentages van de stichtingskosten van projecten waarvoor opdrachten op het gebied van de beeldende kunst worden verleend, als volgt worden vastgesteld:

a voor gemeentelijke gebouwen en scholen van het bijzonder primair onderwijs:

- 2% van de werkelijke kosten bij stichtingskosten tot 50.000 euro;

- 1% van de werkelijke kosten bij stichtingskosten van 50.000 tot 100.000 euro met een minimum van 1000 euro;

- 1% van de werkelijke kosten bij stichtingskosten van 500.000 euro of meer, met een minimum van 7.500 euro bij verbouwing en modernisering;

- 1% wanneer de werkelijke kosten een bedrag van 50.000 euro tot 500.000 euro belopen;

- 1% van de werkelijke kosten wanneer de werkelijke kosten een bedrag van 500.000 euro of meer belopen met een minimum van 7.500 euro;

b voor niet-gemeentelijke gebouwen, in de stichtingskosten waarvan de gemeente een aandeel levert:

- 1% van het gemeentelijke aandeel in de werkelijke kosten van 50.000 euro tot 500.000 euro;

- 1% van het gemeentelijke aandeel in de werkelijke kosten bij stichtingskosten van 500.000 euro of meer, met een maximum van 7.500 euro, een

en ander onder de voorwaarde dat de andere participant(en) voor zijn (hun) aandeel in de stichtingskosten dezelfde regeling toepast/toepassen;

c voor woningwetwoningen:

- 1% van de werkelijke kosten;

d voor stratenplannen:

- 1% van de werkelijke kosten;

e voor nieuwe verkeerswegen – met uitzondering van verkeersinstallaties – niet opgenomen in stratenplannen:

- 1% van de werkelijke kosten die meer bedragen dan 500.000 euro;

169

f voor groenvoorzieningen:

- 1% van de werkelijke kosten indien deze meer bedragen dan 250.000 euro en minder dan 500.000 euro;

- 1% van de werkelijke kosten indien deze meer bedragen dan 500.000 euro met een minimum van 7.500 euro;

g voor bruggen, tunnels, viaducten, rioolwaterzuiveringsinstallaties en soortgelijke werken:

- 2% van de werkelijke kosten;

2 onder 'werkelijke kosten' wordt verstaan alle stichtingskosten met uitzondering van de grondkosten;

3 de opdracht, al naar gelang de aard van het project, de vorm kan hebben van:

- een monumentale opdracht;

- inschakeling bij de vormgeving;

- een adviserende functie voor de beeldende kunstenaar;

4 burgemeester en wethouders zich voor de uitvoering van deze regeling laten

adviseren door de adviescommissie beeldende kunstopdrachten;
III te bepalen dat dit besluit in werking treedt op .....

Bijlage 2 Voorbeeld percentageregeling 2

Regeling voor de toepassing van beeldende kunst in .....

De raad der gemeente .....
gelezen het voorstel van burgemeester en wethouders van,
gehoord de commissie...

besluit:

vast te stellen de ‘Regeling voor de toepassing van beeldende kunst in .....’.

Artikel 1 Definities

In deze regeling wordt verstaan onder:

de beheerder (van het fonds):	het college van burgemeester en wethouders;
het fonds:	het fonds, op te nemen in hoofdstuk II, paragraaf 3, van de kapitaaldienst der gemeentebegroting, bestemd ter uitvoering van deze verordening, genaamd Fonds Toepassing Beeldende Kunst;
bouwwerk:	elke constructie van enige omvang van hout, steen, metaal of ander materiaal, die op de plaats van bestemming hetzij direct of indirect met de grond verbonden is, hetzij direct of indirect steun vindt in of op de grond;
gebouw:	elk bouwwerk, dat een toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt;
werk:	een inrichting, geen bouwwerk of gebouw zijnde, zoals bijvoorbeeld een autoweg, parkeerplaats, voetpad, fietspad, plein, trottoir, speelplaatsen, groenvoorzieningen, plantsoenen, parken, bermen, taluds, vijvers en singels;
beeldende kunst:	ieder vormgevingsproces waarbij een beeldende kunstenaar is betrokken;
een kunstopdracht:	een door de beheerder van het fonds verstrekte opdracht aan één of meer beeldende kunstenaars tot de levering c.q. het ontwerpen en/of (doen) vervaardigen van een kunstwerk in relatie tot ruimtelijke vormgeving;
een kunstwerk:	een product van beeldende kunst of een bijdrage aan beeldende vormgeving.

Artikel 2 Objecten

1. De verordening is van toepassing op alle nieuwbouw en verbouw van gemeentelijke bouwwerken en gemeentelijke gebouwen, alsmede op de aanleg en herstructurering van gemeentelijke werken, met uitzondering van woningbouwprojecten alsmede de werken, die voor rekening van het grondbedrijf van de gemeente ..... worden uitgevoerd.
2. Bij nieuwbouw en verbouw van bouwwerken, alsmede bij aanleg en herstructurering van werken, zijnde niet gemeentelijke objecten, kan het college van burgemeester en wethouders, indien het zulks wenselijk acht en wanneer zulks mogelijk is, voorwaarden stellen opdat tot toepassing van beeldende kunst wordt overgegaan.

Artikel 3

1. In de ramingen van de kosten van nieuwbouw, verbouw, aanleg of heraanleg van gemeentelijke

- objecten wordt een bedrag opgenomen ten behoeve van één of meer kunstopdrachten.
2. Het in lid 1 genoemde bedrag wordt als volgt berekend:
over de eerste € 227.000,00 1,5 % van het begrotebedrag en 1,0 % over het resterende bedrag.
  3. De in lid 2 genoemde percentages worden berekend over de aanneemsom van het bouwkundig bestek, verhoogd met de kosten van de basisinstallaties voor warmte, water, ventilatie en licht, één en ander inclusief de belasting op de toegevoegde waarde.

Artikel 4

De verordening is niet van toepassing indien er sprake is van nieuwbouw, verbouw, aanleg en herstructurering waarvan de kosten beneden de € 227.000,00 blijven.

Artikel 5 Fonds

Het op de wijze van artikel 3 berekende bedrag wordt direct na goedkeuring van de desbetreffende begrotingspost of begrotingswijziging in het fonds gestort.

Artikel 6

Het fonds wordt gevoed, naast bedragen verkregen door toepassing van de verordening en rente op deze bedragen, uit eventuele andere inkomsten aan te wijzen door de gemeenteraad.

Artikel 7 Kunstopdrachten

De beheerder van het fonds geeft ten laste van het fonds kunstopdrachten nadat daartoe door de gemeenteraad het benodigde krediet beschikbaar is gesteld en dat (indien noodzakelijk) door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd.

Artikel 8 Verantwoording

Jaarlijks doet de beheerder van het fonds verslag aan de gemeenteraad van stortingen in en bestedingen ten laste van het fonds, gedaan in het voorafgaande dienstjaar.

Artikel 9 Legitimiteit

1. De beheerder geeft een kunstopdracht eerst na advies te hebben ingewonnen van de commissie voor kunstzaken.
2. De beheerder geeft schriftelijk een gemotiveerde beslissing indien zijn standpunt afwijkt van dat van de commissie voor kunstzaken.

Artikel 10 Onvoorzien

Voor de gevallen waarin deze verordening niet voorziet beslissen burgemeester en wethouders, gehoord de commissie voor kunstzaken.

Artikel 11 Citeerartikel

1. Deze regeling treedt in werking op .....kan worden aangehaald als 'Regeling voor de toepassing van beeldende kunst in .....!'

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering van .....

De raad voornoemd,

de griffier, de voorzitter

12. Heeft u informatie over het presentatiebeleid van gemeenten, provincies en rijk c.q. het laten zien van beeldende kunst en vormgeving in het gemeentehuis en daarbuiten via tentoonstellingen, atelierroutes, beeldenparken ed

Vooraf

Nederland kent een uitgebreide en gevarieerde infrastructuur van bemiddelende instellingen die beeldende kunst (en vormgeving) presenteren en/of te koop en te huur aanbieden. Van galleries, kunstuitleencentra en kunstenaarsinitiatieven met een lokaal of regionaal bereik, tot presentatie-instellingen en musea met een nationale en internationale reputatie.

Deze instellingen dragen bij aan de waarneming en waardering van kunst en het kunstinhoudelijk debat, door de manier waarop ze kunst laten zien.

Gemeenten kunnen de presentatiemogelijkheden van beeldende kunst beïnvloeden via hun kunstbeleid c.q. de subsidie- afspraken met instellingen of vrije budgetten, dan wel door zelf het initiatief te nemen tot presentaties, exposities, beeldenroutes enzovoort.

Hierna gaan wij nog kort op dit subsidiebeleid in. Op de VNG website kunt u ook bij de andere onderdelen nog het nodige lezen hierover. Eerst gaan we in op rijksbeleid en provinciaal beleid.

Daarna geven we aan wat u zelf – binnengemeentelijk – zou kunnen doen, van exposities tot beelden – of atelierroutes.

Rijksbeleid

In de nieuwe opzet van de Geldstroom BKV koerst het Rijk op versterking van de regionale dynamiek in gebieden waar er de grootste kans is dat kunstenaars en publiek elkaar zullen vinden. Daarbij wordt gekoerst op het verruimen van de mogelijkheden voor presentatie van actuele kunstuitingen en de ontwikkeling daarvan (Cultuurnota 2005 – 2008, p.33).

Provinciaal beleid

Provincies dragen vaak bij in tentoonstellingsprogramma's vanuit de budgetten voor manifestaties en presentaties. Enkele voorbeelden:

De provincie Fyslân zet haar autonome beeldende kunstmiddelen onder meer in ten behoeve van een subsidiefonds voor exposities en publicaties. De provincie Limburg wil een Centrum voor Beeldende Kunst realiseren en richt zich daarbij onder meer op het realiseren van presentatieplekken en ateliers voor jonge professionele kunstenaars.

Subsidiebeleid gemeenten

Bij de ondersteuning van instellingen en activiteiten uit publieke middelen worden omvang en aard van het publieksbereik steeds belangrijker. Het overheidsbeleid is er meestal op gericht om toegankelijkheid en laagdrempeligheid te bevorderen. Galleries en kunstuitleencentra richten zich 'van nature' of vanuit hun doelstelling vooral op het stimuleren van de vraag naar beeldende kunst. Aan presentatie instellingen en kunstenaarsinitiatieven worden in het nieuwe beleid ook meer eisen gesteld als het gaat om hun publieksbereik (Rengers, Merijn e.a., april 2003). Elders op de VNG website treft u reeds stukken aan over beleid inzake galleries, de kunstuitleen en kunstenaarsinitiatieven.

In de output doelstellingen die door de gemeenten zijn geformuleerd voor de geldstroom BKV 2005 – 2008 is dit terug te zien: 'het aantal activiteiten op het terrein van vormgeving moet met 25% zijn toegenomen'; 'het aantal presentatiepodia neemt toe met twee'; 'het aantal tentoonstellingen neemt toe met 25%'. Of die voor publieksbereik: 'het aantal bezoekers van activiteiten van kunstenaarsinitiatieven gaat omhoog'.

Naast deze vorm van outputgerichte subsidiëring van instellingen / organisaties werken gemeenten ook met subsidiebudgetten waaruit vrij aangevraagd kan worden.

Eigen initiatieven door gemeenten voor presentatie van beeldende kunst

Gemeenten beschikken in principe over veel mogelijkheden om beeldende kunst te presenteren aan het publiek, zo blijkt uit de praktijk. Dat kan variëren van exposities in het gemeentehuis, tot de vorming van een stadscollectie, van het presenteren van een kleurrijk Beeldende Kunstplan tot beeldenroutes en atelierroutes. Of een gemeente die zelf aanpakt of het overlaat aan daartoe aangewezen instellingen als een Centrum voor Beeldende Kunst, een kunstkring van enthousiaste burgers of een

kunstenarscollectief, is afhankelijk van omstandigheden ter plaatse. Gemeenten die op dit gebied actief zijn beschouwen beeldende kunst van (lokale of regionale) kunstenaars als een element in het bepalen van de identiteit van hun stad, regio of dorp.

We laten een aantal mogelijkheden de revue passeren en geven praktische tips.

1. Permanente opstelling en/of tijdelijke tentoonstellingen in gemeentehuis

Gemeenten kunnen kunstwerken permanent laten zien of tijdelijk tentoonstellen in het gemeentehuis. Deze tentoonstellingen kunnen thematisch worden opgezet of verbonden worden met meer algemene kwesties die binnen de gemeente aan de orde zijn, zoals is gebeurd met kunstwerken die tot stand kwamen bij de vernieuwing van het Stadshart in *Alphen aan den Rijn*.

In *Uitgeest* wordt kunst in de hal van het gemeentehuis getoond in samenwerking met het Kunstcentrum Zaanstad (vier tentoonstellingen per jaar), terwijl er ook gedurende enkele dagdelen kunst wordt uitgeleend. In *Leiderdorp* gebeurde dat in samenwerking met een plaatselijke kunstkring van deskundigen en liefhebbers. In *Sint Antonis* gaat het zowel om een permanente opstelling als om tijdelijke tentoonstellingen. In *Katwijk* en *Waalre* betreft het zowel beroepskunstenaars als amateurs. Dit laatste stuit om kwaliteitsredenen vaak op weerstand van de plaatselijke (professionele) kunstenaars of hun landelijke organisatie. Het verdient daarom aanbeveling een begeleidingscommissie daarbij te betrekken van ambtenaren én een of meer externe deskundigen bijvoorbeeld van het museum of de kunstuitleen.

Zaken als beveiliging, aansprakelijkheid, verzekering, vervoer van de kunstwerken en vergoeding voor de kunstenaar moeten daarbij vooraf goed geregeld worden. De landelijke organisatie Kunstenaars en Co heeft een draaiboek gemaakt waarmee men bij exposities rekening moet houden (zie bijlage 1), dit is primair gericht op kunstenaars maar ook elders bruikbaar. In dit draaiboek wordt aandacht besteed aan de voorbereiding (begin op tijd, zeker als er nog fondsen of sponsors aangeschreven moeten worden), aandachtspunten (bepaling thema, reden van de expositie op die plek etc), begroting, promotie en publiciteit en het draaiboek. Tevens is een model begroting opgenomen.

2. Stadscollectie

Het komt voor dat gemeenten een stadscollectie hebben opgebouwd. Deze kan deels bestaan uit BKR - werk dat door de gemeente verworven en behouden is en deels uit werk, dat speciaal is aangekocht of in opdracht vervaardigd. Zo heeft *Rotterdam* al sinds jaren een stadscollectie opgebouwd, die wordt beheerd door museum Boijmans-van Beuningen, dat daartoe een stadsconservator in dienst heeft. De gemeenten *Eindhoven* en *Haarlem* zijn eveneens bezig met de opbouw van een stadscollectie. In *Schijndel* is een vaste opstelling van deze collectie in het gemeentehuis, met rondleidingen op afspraak. De werken van museale waarde gaan tegenwoordig vaak naar een plaatselijk museum of naar een museum elders met een collectie die aansluit op het gemeentelijke bezit. Ook worden er door gemeenten werk in bruikleen gegeven aan de kunstuitleen. In *Groningen* heeft de Kunstuitleen circa 200 kunstwerken in collectie, die van historische waarde zijn.

Redenen om een stadscollectie te vormen kunnen zijn:

- het wordt voor kunstenaars van hoog kwalitatief niveau aantrekkelijk om in een stad te wonen en te werken;
- de stad toont aldus betrokkenheid met de eigen kunst en kunstenaars;
- promotie en imagoverbetering van de stad en zijn (kunst)enaars;
- belangrijke kunstwerken worden bewaard en een deel van de geschiedenis wordt achterhaald.

Delen van de stadscollectie kunnen al dan niet thematisch via een vaste opstelling of via tentoonstellingen in het gemeentehuis worden getoond. Bijvoorbeeld het museum of de kunstuitleen kunnen bij het samenstellen behulpzaam zijn.

3. Beeldende kunstplannen

Ook de beeldende kunst in de openbare ruimte leent zich goed voor profilering van een gemeente. De gemeente Zoetermeer laat in het beeldende kunstplan onder de titel Variomatic zien dat dit een visitekaartje is. Een kleurrijk boekje waarin het versterken van de stedelijke cultuur met beeldende

kunst een belangrijk element is. Beeldende kunst kan een ondersteunende rol vervullen bij de ruimtelijke kwaliteit en culturele identiteit. In Variomatic wordt aangegeven hoe dat kan en wordt aangesloten bij de stedelijke ontwikkeling van de snelweg/spoortunnel, fietspaden, voetgangersroutes en 'plekken van beschouwing'. In het boekje zijn foto's opgenomen van kunstwerken en hun locaties worden aangegeven op kaartjes. De gemeente Nieuwegein heeft een Masterplan Beeldende Kunst, onder de titel: 'De kunst van het geschiedenis opdoen'. Ook hier staat de ontwikkeling van identiteit centraal: 'Nu is het moment aangebroken om kunst als het ware te laten integreren in het leven van de inwoners van Nieuwegein' (voorwoord van de wethouder). De gemeente Tilburg is op dit gebied een voorloper.

4. Kunst in de openbare ruimte en presentaties

De realisatie van kunstwerken in de openbare ruimte is een goede aanleiding om presentaties, exposities, debatten, lezingen of andere activiteiten te organiseren. De gelegenheid kan aangegrepen worden om ter discussiëren over de inrichting van een gebied, om de kunstenaar iets te laten vertellen over zijn werk, voor een expositie in het gemeentehuis of de bibliotheek rond een thema of kunstenaar en zo nog meer. Bij de realisatie van kunstwerken in stadsvernieuwingswijken in *Rotterdam* gaf het CBK dan weer een boekje en dan weer een serie ansichtkaarten uit. De gemeente *Breda* heeft markante kunstwerken van de stadscollectie op ansichtkaarten laten zetten, die als stadspromotie materiaal benut worden. Er kan zelfs een breder festival opgezet worden, zoals dit eind 2005 is gebeurd in Breda: het KUS festival (Kunst in de Stad).

5. Beeldenroutes – en parken / atelierroutes

Op veel plaatsen in Nederland worden in de zomer dergelijke routes georganiseerd. De gemeente *Oegstgeest* heeft een Beeldengids met daarin 19 kunstwerken en hun locatie, waarlangs een fiestroute. De gemeente *Emmen* heeft een beeldenroute met 120 beelden, waarlangs gefietst of gewandeld kan worden (zie www.emmen.nl/beeldenroute).

Bij het Toeristisch Informatiepunt in *Schijndel* kunnen bezoekers een beeldenroute krijgen die langs 80 beelden leidt, te beginnen met de fontein op de markt. In de gemeente *Doetinchem* is een beeldenroute met daaraan verbonden een educatief programma voor leerlingen van het voortgezet onderwijs. In *Leeuwarden* is er een beeldenpark, met kunstwerken en activiteiten.

Atelierroutes zijn er op veel plekken, van Deventer en regio tot Huizen en de gemeente Alphen aan den Rijn. Kunstenaars stellen hun werkruimte open, beantwoorden vragen van het publiek en verkopen werk aan geïnteresseerden. Soms wordt daarbij in het gemeentehuis of een andere prominente plek een overzichtsexpositie georganiseerd.

Parken fungeren vaak als de huiskamers van steden en dorpen. Het zijn bij uitstek plekken waar mensen elkaar treffen, waar je een wandeling maakt en een boek leest. Het stadspark wordt vaak benut als locatie voor muziekoptredens en festivals. Je kunt het ook zien als een cultuurplanologische opgave, met mogelijkheden voor beeldende kunst. Bij de bouw of renovatie van een park kunnen opdrachten worden verstrekt aan beeldend kunstenaars.

6. Kunstwerken in het niet-openbare gedeelte van het gemeentehuis

Er zijn twee mogelijkheden: de gemeenten laten dit vrij of voeren een gericht beleid.

Bij een gericht beleid wil men vaak de binnenkant van het gemeentehuis laten passen bij het imago dat de gemeente voor zichzelf heeft gekozen. Hoewel de ruimten niet permanent openbaar zijn worden zij immers toch vaak door genodigden bezocht. Bij de VNG hangt er bijvoorbeeld geen kunst meer op de kamers maar alles in de gangen: bij de keuze daarvan en het plaatsen is de VNG geholpen door een adviesbureau.

13. Heeft u informatie over vergoedingen aan kunstenaars voor het exposeren van hun werk (hang – en stagelden)?

Vooraf

Kunstenaars stellen vaak hun werken ten toon bij bedrijven en (semi-) overheidsinstellingen. In veel gevallen wordt er vanuit gegaan dat zij dit voor niets doen. Het is immers ‘goed voor de naamsbekendheid’. Gemeenten organiseren met grote regelmaat exposities in het gemeentehuis omdat ze het belangrijk vinden lokale kunstenaars een mogelijkheid tot exposeren te bieden. Maar daarnaast hebben ze andere doelen als decoratie, imago verbetering enzovoort. Een vergoeding is in alle gevallen aan te bevelen, ook gelet op de inkomstenbevordering van kunstenaars.

FNV/Kiem advies aan kunstenaars.

In hun publicatie over *Tarieven voor beeldend kunstenaars* geeft FNV/Kiem de leden advies over de hang- en stageldvergoeding. Zij stelt voor deze als volgt te berekenen: uitgaan van de verkoopwaarde van de tentoongestelde werken, gekoppeld aan de duur van de expositie. Voor de eerste week met een tarief van 5%, voor twee weken 9% en voor drie weken 12%. Bij een langer durende expositie kan de kunstenaar uitgaan van 20% of een vast bedrag.

Fotografen wordt geadviseerd om per foto tot maximaal de grootte van 1m2 per maand 50 Euro te rekenen, met eventueel een maximum voor een aan tijd gebonden tentoonstelling van 500 Euro. In alle gevallen moeten de kosten voor het maken van de vergrotingen, het opplakken en of inlijsten afzonderlijk berekend worden. De afdrukken blijven het eigendom van de fotograaf. Commercieel gebruik bij beurzen of bedrijfspresentaties vallen niet onder deze regeling.

De basis voor deze vergoedingen ligt dus in de verkoopwaarde. Zowel Kunstenaars en Co als FNV/Kiem geven aan dat het voor de kunstenaar niet eenvoudig is deze vast te stellen. FNV/Kiem adviseert de prijs te bepalen vanuit factoren als de marktwaarde van de kunstenaar, vergelijking van prijzen en tarieven met collega's die soortgelijk werk maken en de aard van de opdrachtgever (voor een liefdadigheidsinstelling rekent de kunstenaar andere tarieven als voor een commerciële partij).

Kunstenaars en Co

De kostprijs van een kunstwerk wordt bepaald door de materiaal- en uitvoeringskosten, met daarin verrekend de huur van het atelier of de werkruimte en de overige beroepskosten. Het is gebruikelijk om als honorarium minimaal 30% van de kostprijs te rekenen (Kunstenaars en Co, factsheet prijsstelling). Ook Kunstenaars en Co adviseert de kunstenaar zich bij prijsstelling rekenschap te geven van vergelijkbare werken en kunstenaars.

Kunstenaars en Co geeft ook adviezen over de verhuur van kunstwerken. In hun fact sheet over dit onderwerp stellen zij: 'Het komt steeds vaker voor dat kunstenaars zelf hun werk verhuren aan bedrijven en particulieren zonder tussenkomst van een artotheek of galerie. Het is van groot belang om de verhuur goed te regelen en narigheid te voorkomen'. Bij de fact sheet is een modelhuurcontract opgenomen. Daarin zijn bepalingen opgenomen over de verkoopwaarde, de huurperiode, de huurprijs, het gebruik, transport en wat te doen bij schade en vermissing. Daarnaast ook over een optie tot koop, auteursrecht en tussentijdse beëindiging (zie ook www.kunstenaarsenco.nl)

Wanneer een gemeente kunstwerken exposeert in het gemeentehuis, dan is het goed vooraf te bedenken of ze een mogelijkheid tot koop wil aanbieden. In dat geval is het verstandig om goed informatie / contactgegevens van de kunstenaar neer te leggen, zodat belangstellenden met de kunstenaar in contact kunnen komen.

Volgens de Auteurswet 1912 heeft een gemeente het recht om 'het werk te verveelvoudigen of openbaar te maken voor zover dat noodzakelijk is voor openbare tentoonstelling of openbare verkopen van dat werk, een en ander met uitsluiting van enig ander commercieel gebruik' (artikel 23).

Wanneer de verveelvoudiging voor andere doeleinden wordt gemaakt, bijvoorbeeld voor afbeelding in een gemeentegids of op gemeentelijk promotiemateriaal, dan dient u hiervoor toestemming te hebben van de kunstenaar.